МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАТЕРІАЛИ

МІЖНАРОДНОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО КОНГРЕСУ

«ГУМАНІТАРНІ СТАНДАРТИ ПРАВОВИХ СИСТЕМ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ВИКЛИКИ, РІШЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ»

25 квітня 2025 року

м. Запоріжжя
2025

УДК340.12(100):172(062)
Г945

Редакційна колегія:

Васильчук Геннадій Миколайович – доктор історичних наук, професор, проректор з наукової роботи Запорізького національного університету;

Коломоєць Тетяна Олександрівна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Запорізького національного університету;

Верлос Наталя Володимирівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного та адміністративного права, заступник декана з навчальної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету;

Євтушенко Дар'я Сергіївна – доктор філософії зі спеціальності 081 Право, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права, заступник декана з наукової роботи юридичного факультету Запорізького національного університету.

Титаренко Марина Володимирівна – доктор філософії зі спеціальності 081 Право, доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права, заступник декана з міжнародної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету.

Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції : матеріали Міжнародного науково-практичного конгресу (м. Запоріжжя, 25 квітня 2025 року) / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. 92 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Міжнародний науково-практичний конгрес «Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції», який відбувся 25 квітня 2025 року.

Видається мовою оригіналу в авторській редакції. Відповідальність за зміст наукової праці несе автор.

© Запорізький національний університет, 2025

ЗМІСТ

АЛІМОВ К.О…….. 4
БОЛОКАН І.В……... 8
ЄВТУШЕНКО Д.С……... 14
ЄНА І.В……. 19
ПАНКРАТОВА К.О……... 24
ФРАНКОВСЬКА С.А……... 29
ШУМЕЙКО І.П…… 32

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

БІЛАЙ В.В., НАУК. КЕР. ЩИПАНОВА О.О…….. 38
ДЕГТЯРЬОВА Е.П., НАУК. КЕР. БОЛОКАН І.В……... 42
КОВАЛЬОВА М.Д., НАУК. КЕР. БОЛОКАН І.В…… 45
КОВАЛЬОВА М.Д., НАУК КЕР. ЄНА І.В…… 51
КОВБАСЮК К.С., НАУК. КЕР. ФРАНКОВСЬКА С.А……... 54
КОЛЕСНІКОВА В.В., НАУК. КЕР. ПАНКРАТОВА К.О……... 57
КОРОВІНА К.О., НАУК. КЕР. ПЛУТИЦЬКА К.М…….. 61
КОРОВІНА К.О., НАУК КЕР. ФРАНКОВСЬКА С.А…….. 63
ЛАБЕНСЬКА А.С., НАУК. КЕР. ЄВТУШЕНКО Д.С…….. 66
ЛЯХОВ Г.І., НАУК. КЕР. АЛІМОВ К.О……... 69
ПОХИЛА О.В., НАУК. КЕР. ФРАНКОВСЬКА С.А…… 73
ШИЛОВА Ю.О., АЛІМОВ К.О……...…... 75
ШИЛОВА Ю.О., НАУК. КЕР. ЄНА І.В…… 79
ШИЛОВА Ю.О., НАУК. КЕР. ПЛУТИЦЬКА К.М…….. 83
ШКРЬОБКА К.Є……... 86
ЯКИМОВА Є.І., НАУК. КЕР. АЛІМОВ К.О…… 88

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Алімов К.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Запорізький національний університет
Запоріжжя, Україна
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5053-0945
Alimov.kirill9499@gmail.com

МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
MEDIATION IN CIVIL PROCEEDING

Abstract. *The article examines the legal nature of mediation as an alternative method of resolving disputes in the civil process of Ukraine. The relevance of the introduction and development of mediation in the conditions of a significant burden on the judicial system, delay in the trial of cases and significant financial costs for the parties is substantiated. The provisions of national legislation are analyzed, in particular the Law of Ukraine "On Mediation", the Civil Procedure Code of Ukraine, as well as certain special laws that regulate or indirectly relate to the mediation procedure. Emphasis is placed on the principles of voluntariness, confidentiality, neutrality of the mediator, flexibility of the procedure and independence of the parties in making decisions.*

Ключові слова: *медіація, судовий розгляд, цивільний процес, альтернативне рішення спорів, посередництво, інформаційно-оціночні зустрічі з медіатором (ІОЗМ).*

Keywords: *mediation, judicial proceedings, civil process, alternative dispute resolution, mediation, information and assessment meetings with a mediator (IAMM).*

Сучасна судова система часто стикається з проблемами значного навантаження, тривалості процесів і значних фінансових витрат для учасників. У зв'язку з цим багато країн активно впроваджують альтернативні способи вирішення спорів (ADR – Alternative Dispute Resolution), одним із яких є медіація. Попри очевидні переваги, медіація в Україні досягла широкого застосування. Це пов’язано з проблемами, зокрема, недостатнім правовим

регулюванням, низькою правовою культурою населення та відсутністю обов'язковості виконання медіаційних умов.

Медіація – це позасудова процедура, в якій незалежний посередник (медіатор) силами знаходить компромісне рішення, прийняте для всіх учасників конфлікту. За Законом України «Про медіацію», медіація – це позасудовий метод вирішення спорів за участю нейтрального посередника (медіатора), який сторонами досягає взаємоприйнятного рішення. Вона базується на принципах добровільності, конфіденційності, нейтральності та рівності сторін.

Одним з перших значних проектів з медіації в Україні можна назвати проект за фінансової підтримки USAID (1997–1999 рр.), в рамках якого по всій території держави було створено місцеві центри медіації, при них же і здійснювалася підготовка медіаторів [1]. У 2021 році в Україні було прийнято Закон «Про медіацію», який визначає її процедуру та статус медіаторів. Проте законодавство потребує гармонізації з європейськими стандартами, зокрема Директивою 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради (2008).

Виходячи з теоретичних обґрунтувань та практичного використання варто виділити основні принципи цього процесу:

- добровільність – сторони самі вирішують, чи брати участь у медіації;
- конфіденційність – зміст переговорів не може бути розголошений третім особам;
- нейтральність медіатора – посередник не має права висловлювати власну позицію чи приймати рішення за сторони;
- гнучкість процедури – сторони можуть самостійно– сторони можуть самостійно визначати формат переговорів і умови винесення спору [2]

Нормативне закріплення медіації міститься і у наступних кодифікованих актах, зокрема у:

1. Цивільному процесуальному кодексі України. Так, наразі у ході підготовчого засідання суд також з’ясовує, чи бажають сторони укласти мирову

угоду, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації (ст. 197) [3]. Якщо сторони виявляють таке бажання, тоді суд зобов'язаний зупинити провадження у справі за клопотанням сторін.

2. Господарському процесуальному кодексі України. Під час підготовчого провадження суд з'ясовує, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації (ст.182) [4].

3. Кодексі адміністративного судочинства України. Сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі (ст. 47). Суд з'ясовує, чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації (ст. 180, 181) [4].

У Цивільному процесуальному кодексі України сьогодні містяться норми, які дозволяють сторонам укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу [3]. Більше того, у цивільному судочинстві навіть передбачено проведення судом обов'язкового попереднього судового засідання в справі, в тому числі з метою з'ясування можливості врегулювання спору досудового розгляду.

Однак сторони досить часто не погоджуються на укладання мирових угод. На це існує ряд об'єктивних та суб'єктивних причин. Водночас згідно з чинним законодавством мирова угода відповідно до ч. 1 ст. 207 ЦПК укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін [3]. Але, в законодавстві не визначено умови та порядок здійснення поступок.

У деяких спеціальних законах так само можуть регламентуватися питання щодо медіації. У ст. 7 Закону України від 08.07.2011 № 3674 «Про судовий збір» регламентується, якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову або визнання позову відповідачем досягнуто сторонами за результатами проведення медіації, то суд розглядає питання про повернення позивачу 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні

позову. У зазначеній нормі передбачається «фінансовий стимул» сторін для примирення шляхом медіації [4].

Щодо цивільного судочинства, то відповідно до ч. 7 ст. 49 Цивільного процесуального кодексу України визначено, що сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу [3]. Проте, якщо проаналізувати норми ЦПК України, то можна стикнутися з тим, що дана можливість ніяк безпосередньо ним не врегульована. Є лише згадки та посилання на можливість використання медіації в цивільному процесі, однак прямого механізму її застосування чи інших особливостей, в кодексі, на жаль, не прописано.

Одним з найбільш ефективних та швидких способів сприяння поширенню медіації є надання обов'язковості зустрічам сторін з медіатором задля отримання ними повної інформації про медіацію та оцінки спору на медіабельність. Рекомендована назва таких зустрічей – інформаційно-оціночна зустріч з медіатором (ІОЗМ).

Література

1. Водоп’ян Т. В. До питання історії розвитку медіації вУкраїні. / Т.В. Водоп’ян // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип.20. 2020р. С. 45–48. URL: http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2020/20/9.pdf.

2. Ходаківський М. Медіація як альтернативний спосіб врегулювання спорів. Врегулювання спору за участю судді. / М. Ходаківський. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/mediaciia-iak-alternativnii-sposib-vreguliuvannia-sporiv-vreguliuvannia-sporu-za-ucastiu-suddi-maksim-xodakivskii .

3. Цивільний процесуальний кодекс : Закон Українивід 18.03.2004 р. № 1618-IV/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text .

4. Калмикова Л. Медіація: модний тренд чи нагальна потреба? URL: https://unba.org.ua/publications/print/8689-mediaciya-modnij-trend-chi-nagal-na-potreba.html .

Болокан І.В., д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1868-7552
innabolokani@gmail.com

ФОРМА ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ: НОРМАТИВНІ ВИМОГИ ТА ПИТАННЯ ЇХ ДОТРИМАННЯ СТОРОНАМИ
FORM OF A GIFT AGREEMENT: REGULATORY REQUIREMENTS AND ISSUES OF THEIR COMPLIANCE BY THE PARTIES

Abstract. *Compliance with the form required by law for a particular civil law contract is a rather important point, because often failure to comply with the relevant legislative requirements can have serious consequences - up to the nullity of the contract. And if it is almost impossible to fail to comply with the form for certain objects that are the subject of a donation contract (for example, real estate, because without the participation of a notary such a contract cannot be concluded, because there will be no transfer of ownership), then for others, for example, currency values and, in particular, money, violation of legislative requirements in the form of failure to comply with the required form of the contract is a common phenomenon. A donation contract is one of the contracts, the issue of the form of which is given special attention, because the relevant norms are isolated in a special article of the Civil Code. Violations of the requirements for the form may only concern the written form and notarial certification. In general, failure to comply with the requirement for the written form of a transaction does not result in its invalidity, but creates problems for the parties in proving their position. The mandatory written form, the non-observance of which may result in the nullity of the contract, is provided for cases of donation of property rights and for the obligation to donate a thing in the future. The most severe consequences are provided for cases of failure to comply with the requirement for notarization of the donation contract, while there are only two cases where such a form is mandatory – donation of immovable property and donation of currency values and, in particular, money in an amount exceeding fifty times the amount of the non-taxable minimum income of citizens, if such a contract is*

concluded by individuals. Violation in the second case is a frequent phenomenon, which is associated with an insignificant minimum limit (fifty times the amount of the non-taxable minimum income of citizens), which it is advisable to significantly increase.

Ключові слова: форма договору, форма договору дарування, недійсність договору дарування, нікчемність договору дарування, проста письмова форма договору дарування, нотаріальне посвідчення договору дарування.

Keywords: form of the contract, form of the gift contract, invalidity of the gift contract, nullity of the gift contract, simple written form of the gift contract, notarial certification of the gift contract.

Дотримання форми, якої вимагає закон для того чи іншого цивільно-правового договору, є доволі важливим моментом, адже часто недотримання відповідних законодавчих вимог може мати неабиякі наслідки – аж до визнання договору нікчемним. І якщо щодо дарування окремих об’єктів, які є предметом договору дарування, недотриматись форми майже неможливо (йдеться, наприклад, про нерухомість, адже без участі нотаріуса такий договір (з переходом права власності) укласти не вдасться), то щодо інших речей та, зокрема, грошей, порушення законодавчих вимог у вигляді недотримання форми договору є поширеним явищем. Розглянемо причини та наслідки порушень сторонами законодавчих вимог щодо форми договору дарування.

Насамперед відзначимо різний підхід законодавця до нормативного регулювання питань форми того чи іншого цивільно-правового договору. В одних випадках у главах чи параграфах Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), якими регулюється той чи інший договір, закріплюються окремі статті, в яких деталізуються вимоги до форми відповідного договору. В інших – такі окремі норми відсутні, і у такому разі слід керуватись загальними положеннями про форму правочинів, які врегульовані у Загальній частині ЦК України.

Договір дарування є прикладом першого з означених варіантів нормативного регулювання. Так, у ст. 719 ЦК України закріплено п’ять частин, в яких йдеться про різні варіанти форми: усна; проста письмова без особливих наслідків її порушення; проста письмова з наслідками нікчемності у разі її недотримання; письмова з нотаріальним посвідченням.

І. Усна форма укладення допускається для випадків, якщо подарунком є предмети особистого користування та якщо подарунком є предмети побутового призначення. При цьому у нормативному формулюванні вони поєднуються сполучником «та», що при буквальному тлумаченні цієї норми може призводити до помилкового, на наш погляд, судження про те, що річ має бути призначена для особистого користування і одночасно відповідати ознакам використання у побуті. Вважаємо, що достатньо хоча б однієї (будь-якої) з цих складових. Але в будь-якому разі, з аналізу ч. 1 ст. 719 ЦК України зрозумілим стає, що обдаровуваним у випадках, передбачених у цій частині, є фізична особа, про що свідчить використання слів «особисте» та «побут», адже обидва притаманні, здебільшого, для фізичної особи. Ця норма пов’язана також з нормою ст. 206 ЦК України, адже саме у таких випадках всі необхідні дії сторін здійснюються одночасно – подарунок пропонується дарувальником і приймається обдаровуваним, тобто відповідний правочин «повністю виконується сторонами у момент його вчинення» [1].

ІІ. Проста письмова форма без особливих наслідків її недотримання (мається на увазі відсутність загрози настання такого наслідку, як нікчемність) передбачена для договору дарування рухомих речей, які мають особливу цінність. Натомість окремо передбачено дія загальної презумпції правомірності передання особливо цінної рухомої речі і за усним договором, а інше (заволодіння обдаровуваним річчю незаконно) має доводитись у судовому порядку (ч. 4 ст. 719 ЦК України [1]). Ця норма пов’язана зі ст. 208 ЦК України, в якій встановлено невичерпний перелік правочинів, які належить вчиняти у письмовій формі, який, зокрема, враховує: а) суб’єктний склад (вчиняються юридичними особами між собою або юридичною особою є одна із сторін

правочину, а іншою стороною є фізична особа); б) змішаний «суб'єктно-ціннісний» критерій (наявність двох обов'язкових критеріїв одночасно – укладення договору фізичними особами та перевищення певної мінімальної межі вартості (цінності) майна, що дарується (в 20+ раз ніж розмір неоподатковуваного мінімуму доходів громадян).

III. Проста письмова форма договору дарування з наслідками нікчемності такого договору у разі недотримання цієї форми передбачена для двох випадків. Перший пов'язаний з предметом договору – коли ним є майнове право, тобто «суб'єктивні права, які пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу і обміну майна; це права власника; зобов'язальні права (наприклад, на відшкодування шкоди); права авторів на винагороду; спадкові права» [2]. Другий випадок пов'язаний з відтермінуванням передання дарунку, або, іншими словами, – з обіцянкою передати дарунок пізніше (нормативне формулювання (ч. 3 ст. 719 ЦК України): «договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому» [1]).

IV. Нотаріальне посвідчення договорів дарування окремо передбачено також для двох випадків. Перший пов'язаний із особливим предметом договору – дарування нерухомої речі. Другий випадок пов'язаний з двома чинниками: 1) таким особливим предметом як валютні цінності, найпоширенішим прикладом яких є гроші (при цьому означується мінімальна сума, перевищення якої передбачає обов'язок нотаріального посвідчення, – п'ятдесятикратний розмір неоподатковуваного мінімуму доходів громадян); 2) з суб'єктами (сторонами договору) – ними мають бути лише фізичні особи (нормативне формулювання (ч. 5 ст. 719 ЦК України): «договір дарування валютних цінностей фізичних осіб між собою на суму, яка перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню» [1]). Слід зазначити, що звуження

можливих варіацій суб'єктного складу (стосується лише фізичних осіб), відбулось наприкінці 2018 р., коли ч. 5 ст. 719 була змінена Законом №2628-VIII від 23.11.2018 р. [3], адже у попередній редакції цієї частини акцентів на суб'єктах взагалі не було, існувала лише прив'язка до мінімальної суми, розмір якої не змінився.

Саме цей останній випадок (дарування валютних цінностей і, зокрема, грошей) і є прикладом постійних порушень сторонами такого договору вимог про форму (нотаріальну), попри такий наслідок недотримання відповідної форми, як нікчемність такого правочину. Відповідь на питання, чому це відбувається, чому сторони не бояться таких наслідків, полягає у тому, що, як правило, жодна зі сторін договору не вимагає цього. Щоправда слід згадати, що відповідно до ч. 5 ст. 216 ЦК України, вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину може бути пред'явлена будь-якою заінтересованою особою [1], а не лише сторонами договору. Прикладом такої ситуації може бути пред'явлення вимоги про визнання договору дарування певної суми одним із подружжя, адже всі доходи подружжя, за загальним правилом, є спільною сумісною власністю подружжя. Наслідком нікчемності такого договору буде повернення обдаровуваним відповідної подарованої йому суми грошей.

Отже, договір дарування є одним з договорів, питанням форми якого законодавцем приділяється особлива увага, адже відповідні норми виокремлені у спеціальну статтю. Порушення вимог про форму можуть стосуватись лише письмової форми та нотаріального посвідчення. Загалом недотримання вимоги щодо письмової форми правочину, відповідно до положень ч. 1 ст. 218 ЦК України, не має наслідком його недійсність, але створює сторонам проблеми з доведенням своєї позиції. В абз 2 ч. 1 ст. 218 ЦК України закріплено, що заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами, натомість рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків [1]. Загальне правило про те, що недотримання вимоги

про письмову форму правочину не має наслідком його недійсність, має й винятки, адже далі у ч. 1 ст. 218 ЦК України є спеціальна вказівка – «крім випадків, встановлених законом» [1]. Частина 3 ст. 719 ЦК України якраз і є прикладом таких випадків. Обов'язкова письмова форма, недодержання якої може мати наслідком нікчемність договору, передбачена для випадків дарування майнових прав та для зобов'язання подарувати річ у майбутньому. Таке «майбутнє», відповідно до ч. 1 ст. 723 ЦК України, може бути означено шляхом вказівки: а) на певний строк (наприклад, «через місяць», «через три місяці», «через п'ять днів», «через три роки», «через сім тижнів», через 24 години»); б) на певний термін (наприклад, «30 червня 2025 року» або вказівкою на подію, яка має неминуче настати («на новий рік»)); в) на відкладальну обставину (це обставина, щодо якої невідомо, настане вона чи ні, наприклад, «якщо моя сестра переїде на постійне проживання за межі України»). Також слід зважати і на ч. 2 ст. 218 ЦК України, відповідно до якої «якщо правочин, для якого законом встановлена його недійсність у разі недодержання вимоги щодо письмової форми, укладений усно і одна із сторін вчинила дію, а друга сторона підтвердила її вчинення, зокрема шляхом прийняття виконання, такий правочин у разі спору може бути визнаний судом дійсним» [1]. Найбільш суворі наслідки передбачені для випадків недодержання вимоги про нотаріальне посвідчення договору дарування, натомість випадків обов'язковості такої форми всього два – дарування нерухомої речі та дарування валютних цінностей і, зокрема, грошей на суму, що перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, якщо такий договір укладається фізичними особами. Порушень у першому випадку майже не спостерігається, адже не відбувається перехід права власності на таке майно. А ось порушення у другому випадку є частим явищем, адже дарування грошей фізичними особами один одному без нотаріального посвідчення є частим явищем, що пов'язане, на наш погляд, з незначною

мінімальною межею (п’ятдесятикратний розмір неоподатковуваного мінімуму доходів громадян), яку доцільно значно збільшити.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) № 435–IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#text (дата звернення: 14.05.2025).

2. З практики застосування термінів, слів та словосполучень у юриспруденції. URL: https://ips.ligazakon.net/document/ts001313 (дата звернення: 19.05.2025).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів : Закон України від 23.11.2018 р. №2628-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-19#n808 (дата звернення: 14.05.2025).

Євтушенко Д.С., доктор філософії зі спеціальності Право (PhD),
старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5334-8498
darya_ezh@ukr.net

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОСИН НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА МІЖ ПОЛІЦІЄЮ ТА ГРОМАДОЮ В УКРАЇНІ ІНСТРУМЕНТАМИ COMMUNITY POLICING: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

ENSURING PARTNERSHIPS BETWEEN THE POLICE AND THE COMMUNITY IN UKRAINE USING COMMUNITY POLICING TOOLS: FEATURES AND PROBLEMATIC ISSUES OF IMPLEMENTATION IN THE FIELD OF CRIME PREVENTION

Abstract. *The author analyzes the features of the model of interaction between the public and law enforcement agencies of the models of interaction between the public and law enforcement agencies Community policing, which is built and implemented on the basis of: a) trust (by ensuring the effectiveness of this model,*

public trust in law enforcement agencies is achieved as in the bodies which have the authority and are able to protect the rights, freedoms and legitimate interests of the population); b) accessibility (achieved through the permanence of such interaction and prompt response to the needs of the population); c) sensitivity (implemented as one of the elements of ethical behavior of law enforcement officers); d) efficiency (response of law enforcement agencies to public requests within the shortest (reasonable) time); e) coherence of actions (as the basis for interaction between the public and law enforcement agencies to achieve a common goal (prevention and counteraction to administrative and criminal offenses); e) accountability (bilateral, as the public is accountable to the law enforcement officer (when implementing a joint program, including outreach), and law enforcement officers are accountable to the public for the results of their work to demonstrate the effectiveness of performing tasks, responding to the needs and problems of the population, and demonstrating the ability to interact with the population).

Ключові слова: поліція, правоохоронні органи, громада, Community policing, модель, взаємодія, профілактика правопорушень

Key words: police, law enforcement, community, Community policing, model, interaction, crime prevention

Однією з моделей взаємодії громадськості та правоохоронних органів, яка набула значної популярності в розвинених зарубіжних країнах в результаті доведення ефективності шляхом демонстрації позитивних результатів у практичній площині і, як наслідок, стала актуальною для дослідження, спроб її імплементації у національну практику, розвитку і вдосконалення на території громад в Україні, стала модель – Community policing.

Community policing за значний час існування для реалізації ефективної взаємодії між поліцією і громадою на території інших розвинених держав, сформувала значну власну структуру із специфікою кожного із елементів. Одним з таких елементів, які визначають вектор реалізації всього механізму стала її стратегічна мета. Відповідаючи на питання, навіщо з’явилася ця модель

і для чого, тобто яких цілей держава бажає досягти, впроваджуючи її, можна умовно виділити такою метою все ж таки забезпечення профілактичної роботи, безпосередньо пов'язаної та безпосередньо спрямованої на запобігання вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень серед населення. Безпосереднім суб'єктом реалізації є правоохоронний орган (для моделі Community policing таким органом виступає поліція), допоміжними суб'єктами, які сприяють реалізації відповідної моделі та допомагають забезпечувати державну політику у сфері запобігання адміністративним та кримінальним правопорушення будуть в цьому випадку виступати: органи державної влади, в т.ч. й інші, крім поліції, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування, громадські організації, підприємства, установи, організації, окремі громадяни тощо. Перелік відповідних суб'єктів є значним з огляду на саму специфіку реалізації профілактичної роботи в цілому.

Умовно визначена стратегічна мета моделі Community policing є взаємозалежною від комунікації головних суб'єктів реалізації цієї моделі – поліції та громади. Існує пряма залежність – «формула ефективності» – наскільки ефективною буде комунікація між зацікавленими представниками громадськості та правоохоронних органів (зокрема, коли мова йде про впровадження в конкретній громаді Community policing, роль перших (суб'єкт – представники громадськості) будуть відігравати мешканці громади, а других представляє відповідно (суб'єкт – поліція) – дільничний офіцер поліції), настільки й буде забезпечено якість виконання плану профілактики правопорушень в конкретній громаді. Цьому є досить логічне пояснення: по-перше, жителі громади, які знають специфіку території проживання та особливості міжособистісних відносин між собою, можуть вказати (допомогти інформаційно) дільничному офіцеру поліції про можливе вчинення того чи іншого правопорушення в громаді, або поінформувати його про осіб, які відрізняються девіантною поведінкою, або, в якості третіх осіб, повідомити про можливе вчинення певних видів правопорушень у сусідньому будинку,

наприклад, про ознаки жорстокого поводження з дітьми, домашнього насильства тощо.

Існує і зворотній зв'язок. Якщо в першому випадку в моделі Community policing чільне місце посідають представники громади, то варто розглянути і ще один варіант взаємозв'язку між головними суб'єктами, де чільне місце посідатимуть представники іншого суб'єкта – правоохоронного органу. Ця взаємозалежність має умовно таку «формулу»: якість послуг, що надаються поліцейськими мешканцям громади (яка є безпосередньо пов'язаною з цілями та завданнями моделі взаємодії поліції з громадою) дорівнює довірі до правоохоронного органу. Так, від якості виконання завдань, покладених на дільничного офіцера поліції як представника держави, залежить авторитет та довіра до правоохоронних органів в цілому як «гаранта безпеки» громадян, комфортного існування їх, захисту прав, свобод і законних інтересів мешканців громади. Слід також зазначити, що оперативне реагування на потреби мешканців громади та на виникнення поточних або масштабних проблем, які їх турбують, і, відповідно, з якими останні звертаються до правоохоронних органів, є в т.ч. і «лакмусовим папірцем» у визначені якості послуг дільничного офіцера поліції.

Відповідно можна із впевненістю вести мову про те, що модель взаємодії поліції з громадою (Community policing) забезпечує активну громадянську позицію населення громади та прояв небайдужості до суспільних справ, проблем та потреб, а також підвищує правову свідомість населення та реалізує правову освіту, правове виховання населення з боку правоохоронних органів, які в процесі виконання мети цієї моделі надають чітке розуміння того, що є протиправними діяннями та якою, відповідно до законодавства, буде реакція на такі діяння з боку держави, надають детальне роз'яснення законодавства. При цьому мешканці громади усвідомлюють свою значну роль у запобіганні кримінальним та адміністративним правопорушенням у громаді, «очищенні»

громади від факторів, причин та умов, які можуть впливати на вчинення таких правопорушень.

Таким чином, можна стверджувати, що ефективна реалізація моделі Community policing сприяє зацікавленості мешканців громади в подальшому розвитку форм і методів такої взаємодії та співпраці з правоохоронними органами «на засадах партнерства». Що в свою чергу означає, що модель співпраці між поліцейськими та громадою, яка будується та реалізовуються на основі: а) довіри (через забезпечення ефективності цієї моделі досягається довіра населення до правоохоронних органів як до органів, що мають владні повноваження та здатні захистити права, свободи та законні інтереси населення); б) доступності (досягається через постійність такої взаємодії та оперативне реагування на потреби населення); в) чутливості (реалізується як один з елементів реалізації етичної поведінки правоохоронців); г) оперативності (реакція правоохоронних органів на запити населення в найкоротші (розумні) строки); г) узгодженості дій (як основа взаємодії громадськості та правоохоронних органів для досягнення спільної мети (запобігання та протидії адміністративним та кримінальним правопорушенням); д) підзвітності (є двосторонньою, оскільки громадськість підзвітна правоохоронцю (при реалізації спільної програми, в тому числі інформаційно-просвітницької), а правоохоронці підзвітні громадськості за результати своєї роботи, щоб продемонструвати ефективність виконання завдань, реагування на потреби та проблеми населення, а також продемонструвати спроможність до взаємодії з населенням). Вищезазначені принципи є елементами системи взаємодії між громадськістю та працівниками поліції «на засадах партнерства», при цьому перелік принципів є умовним, не вичерпним і може бути доповнений, а результати реалізації цієї моделі в Україні та зарубіжних країнах дають вказівку на те, що вона є дійсно ефективною та заслуговує на подальше вдосконалення та реалізацію.

Єна І.В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7757-8076
ena-irina@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ АДВОКАТА ЯК ЗАГРОЗА СПРАВЕДЛИВОМУ СУДОЧИНСТВУ
PROFESSIONAL INCOMPETENCE OF A LAWYER AS A THREAT TO FAIR JUDICIAL PROCEDURE

Abstract. *The realization of the right to a fair trial guarantees individuals the opportunity to defend their rights and legitimate interests, in particular through judicial protection and is practically impossible without the involvement of a competent lawyer. At the same time, the professional incompetence of a lawyer can become a serious threat not only to the interests of an individual, but also to the authority of justice as a whole.*

In the process of writing the theses, the author came to the conclusion that the competence of a lawyer is manifested through the totality of his professional knowledge, acquired practical skills, ethical responsibility and ability to effectively exercise the right to protection. The author considers incompetence to be the difficulty or inability of an individual or group to perform certain processes or tasks due to the lack of the necessary knowledge, skills or abilities to successfully perform certain tasks or work.

Unqualified actions of a lawyer can lead to a violation of the rights of the client, including: ineffective defense strategy, omission of important evidence, delay or even disruption of court proceedings. In some cases, this may be grounds for the cancellation of court decisions and re-examination of the case.

Key words: fair trial, rights and interests, competence, incompetence, lawyer.

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року

закріплюють право на справедливий судовий розгляд з метою досягнення справедливого результату розгляду справи.

Справедливе судочинство є основою верховенства права, одним із ключових елементів якого є ефективне забезпечення права на захист, що дає можливість особі захистити свої права та інтереси від порушень. Реалізація цього права гарантує особам можливість відстоювати свої права та законні інтереси, зокрема через судовий захист та практично неможлива без залучення компетентного адвоката. У той же час професійна некомпетентність адвоката може стати серйозною загрозою не лише для інтересів окремої особи, але й для авторитету правосуддя в цілому.

Дослідженню сутності компетентності, в тому числі питанням компетентності адвокатів присвятили свої наукові праці такі дослідники, як О. Олійник, Г. Голованова, Л. Копилова, А. Хуторський, В. Гончаренко, Т. Варфоломєєва, Л. Лобойко, О. Бандурка та ін.

Метою написання тез є встановлення сутності поняття некомпетентності адвоката, визначення та аналіз юридичних наслідків некомпетентності адвоката для судочинства.

Компетентність, на думку В. О. Калініна, є поняттям, яке характеризує і визначає рівень професіоналізму особистості, а її досягнення відбувається через здобуття необхідних компетенцій, що складають мету професійної підготовки фахівця [1, с. 8]. Схожу позицію має Ягупов В. В., який розглядає компетентність як інтегральну якість, яка характеризує підготовленість фахівця до розв’язання певних компетенцій [2, с. 5].

У ст. 11 Правил адвокатської етики зазначається, що компетентність та добросовісність адвоката передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їх застосування, досконалість в урахуванні всіх обставин, що стосуються доручень клієнта та можливих правових наслідків його виконання, ретельну підготовку до виконання доручень[3].

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) передбачає процесуальні гарантії здійснення захисту компетентним адвокатом,

встановлюючи вимоги до належної кваліфікації адвоката, який бере участь у кримінальному провадженні. Так, відповідно до ч. 4 ст.47 КПК України, захисник після його залучення до кримінального провадження має право відмовитися від виконання своїх обов'язків у випадку відсутності належної кваліфікації для надання правової допомоги у конкретному кримінальному провадженні, що є особливо складним [4].

Враховуючи наведене, вважаємо, що компетентність адвоката проявляється через сукупність його професійних знань, набутих практичних навичок, етичної відповідальності та здатності ефективно реалізовувати право на захист. Так, адвокат повинен бути обізнаним у законодавстві, не тільки національному, а й міжнародному, мати здатність тлумачити правові норми в інтересах клієнта, уміти налагодити контакт із підзахисним та іншими учасниками провадження, доступно пояснити правову позицію, у професійній діяльності має бути незалежним від тиску зовні, чесним, порядним у професійній діяльності, тощо.

Некомпетентністю вважаємо складність або нездатність індивіда чи групи виконувати певні процеси чи завдання внаслідок відсутності потрібних знань, навичок або здібностей для успішного виконання певних завдань або робіт. В повній мірі це стосується й адвоката.

При цьому дослідники виділяють такі види некомпетентності:

1. Неусвідомлена некомпетентність. Це такий стан, коли людині не вистачає навичок чи знань, але вона про це ще навіть не здогадується.

2. Усвідомлена некомпетентність. У цей момент людина усвідомлює, що таки не знає певних речей. На цьому етапі приймається рішення – розвиватись (навчатись), чи залишити як є [5].

Відповідно, професійна некомпетентність адвоката проявляється у незнанні законодавства, відсутності навичок ефективного ведення справ, порушенні етичних норм, неготовності до роботи в складних професійних і

моральних умовах. Вона може бути результатом як недостатньої підготовки, так і нехтуванням професійними обов'язками.

Що ж до юридичних наслідків некомпетентності адвоката для судочинства, то некваліфіковані, некомпетентні дії адвоката можуть призводити до порушення прав підзахисного, включаючи: неефективну стратегію захисту, не врахування важливих для справи доказів, зволікання або навіть зрив судових засідань. В окремих випадках це може стати підставою для скасування постановлених судових рішень та призводити до затягування процедури та повторного розгляду справи.

Некомпетентність адвоката часто призводить не лише до порушення професійних стандартів, але й етичних норм. Наприклад, некомпетентний адвокат може надати неякісну консультацію в результаті чого ввести клієнта в оману. Не підтримання контакту з клієнтом, невчасне надання, або ненадання необхідної інформації, доказів, нехтування конфіденційністю також є проявом адвокатської некомпетентності.

Існуючі дисциплінарні механізми виявляються малоефективними через складність доказування некомпетентності та формалізм у роботі адвокатського самоврядування.

Не досить ефективним, на нашу думку, є механізм передбачений КПК України. А саме ст. 78 КПК України передбачений перелік підстав при наявності яких захиснику може бути заявлений відвід. Цей перелік є вичерпним, і не містить можливості заявити відвід захиснику при встановленні його некомпетентності.

Більш ефективним вбачається усунення некомпетентного захисника з процесу на підставі ст. 47 КПК України, і така судова практика є. Так, суддя Кам'янка - Бузинського районного суду Львівської області розглянув заяву про відвід захисника, яка була подана обвинуваченим. Підставою заявленого відводу було те, що обвинувачений не довіряє захиснику, оскільки він не обізнаний у матеріалах справи, і не може здійснювати належно її захист у даному кримінальному провадженні. Суддя, заслухавши думку учасників

судового розгляду, посилаючись на ст. 47 КПК, задовольнив заяву обвинуваченого про відвід захисника [6].

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що професійна некомпетентність адвоката є серйозною загрозою не лише для клієнта, а й для правосуддя загалом. Вона дискредитує адвокатуру як незалежний інститут, підриває довіру до суду та справедливого судочинства, створює підстави для судових помилок.

Література

1. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2005. 20 с.
2. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Т. 71. С. 3–6.
3. Правила адвокатської етики. Затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 року. Зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17?find=1&text=%D0%BA% D0% BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD #w1_1 (дата звернення: 19.05.2025).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 18.05.2025).
5. Стадії розвитку компетентності. URL: https://dsc.com.ua/project/stadii-rozvytku-kompetencii (дата звернення: 19.05.2025).
6. Ухвала Кам'янка-Бузинського районного суду Львівської області від 15.03.2016 р. URL: http://reyestr.court.gov. ua/Review/56437565 (дата звернення: 17.05.2025).

Панкратова К.О., викладач кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6915-9736
ksenya.pankratova.93@ukr.net

ЩОДО ПИТАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НАГОРОДИ УКРАЇНИ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА
ON THE ISSUE OF DEPRIVATION OF THE STATE AWARD OF UKRAINE AS A TYPE OF PUNISHMENT: LEGISLATIVE AMENDMENTS

Abstract. *The work is devoted to examining the features of the institution of the state award of Ukraine as an additional type of punishment. The full-scale armed aggression against Ukraine significantly affected the functioning of state institutions, law and order and the legal consciousness of citizens. In this context, the illegal activities of individuals, which are expressed in supporting the actions and facilitating the aggressor state, acquire legal significance. The commission of such acts by individuals who have previously been awarded state awards for outstanding services to Ukraine is of particular danger.*

It has been established that to date, questions regarding the mechanisms for assigning, implementing this type of punishment, and the effectiveness of its implementation remain open.

The article analyzes the mechanisms of assigning and implementing this type of punishment, as well as scientific approaches to its application in practice.

Ключові слова: *державна нагорода, позбавлення державної нагороди України, покарання, додаткове покарання.*

Keywords: *state award, deprivation of the state award of Ukraine, punishment, additional punishment.*

Повномасштабна збройна агресія проти України істотно вплинула на функціонування державних інституцій, правопорядок та правосвідомість

громадян. У цьому контексті набуває правового значення протиправна діяльність окремих осіб, яка виражається у підтримці дій та сприянні державі-агресору. Особливу небезпеку становить вчинення таких діянь особами, які раніше були відзначені державними нагородами за визначні заслуги перед Україною, що вимагає належної правової оцінки з боку уповноважених органів державної влади. Тому виникла необхідність законодавчого забезпечення покарання у виді позбавлення державних нагород України за вчинення окремих видів кримінальних правопорушень.

Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України» від 20.11.2024 року [1] передбачену Кримінальним кодексом України (далі – КК України) [2] систему покарань було доповнено новим видом покарання – позбавлення державної нагороди України (ст. 54-1 КК України).

Проблемні аспекти позбавлення державних нагород знаходять своє відображення у дослідженнях таких вітчизняних вчених, як М. Дей, М. Дякур, Н Парасюк, Ю. Пономаренко, М. Хавронюк, О. Ющик та ін. Однак, зважаючи на новизну даного виду покарання, необхідним є напрацювання наукових підходів щодо його застосування на практиці.

Відповідно до ч. 2 ст. 52 КК України позбавлення державної нагороди України є додатковим видом покарання, сутність якого регламентовано у ст. 54-1 КК України [2]. Так, особа, засуджена за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також кримінальне правопорушення, передбачене ст.ст. 258-258-5, 260, 261 КК України, яка має державну нагороду України, може бути позбавлена за обвинувальним вироком суду такої державної нагороди України.

Згідно із ст. 1 Закону України «Про державні нагороди» [3] державні нагороди України є вищою формою відзначення громадян за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною. У ст. 3 Закону передбачено, що державними нагородами є: звання Герой України; орден; медаль; відзнака «Іменна вогнепальна зброя»; почесне звання України; Державна премія України; президентська відзнака. Отже, даний вид покарання можливо застосувати разом з основним покаранням виключно до тієї особи, яка має державну нагороду України, передбачену Законом України «Про державні нагороди».

У ст. 16 Закону України «Про державні нагороди» [3] регламентовано аналогічні підстави позбавлення державних нагород за обвинувальним вироком суду. Датою, з якої особу позбавлено державних нагород, є дата набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

Позбавлення державної нагороди України як додатковий вид покарання не передбачено у санкціях статей Особливої частини КК України. Як зазначає Н. Парасюк, факультативність цього виду покарання визначається законодавчою вказівкою на те, що засуджена особа, яка має державну нагороду України «може бути позбавлена за обвинувальним вироком суду такої державної нагороди України». Вочевидь, що також ця обставина додатково обумовлює вже обов’язок суду у випадку позбавлення державної нагороди України детального мотивувати свої рішення [4, с. 637].

Особливість даного виду покарання зумовлює і спеціальний порядок його виконання. Законом України від 20.11.2024 року [1] було доповнено, у тому числі, Кримінально-виконавчий кодекс України [5] главою 6-1 «Виконання покарання у виді позбавлення державної нагороди України», яка містить єдину ст. 29-1, що визначає порядок виконання даного виду покарання. Так, суд, який постановив вирок про позбавлення засудженого державної нагороди України, після набрання ним законної сили направляє копію вироку Президентові

України та Міністерству юстиції України. Резолютивна частина такого вироку невідкладно публікується в офіційних друкованих виданнях, в яких здійснюється офіційне оприлюднення актів Президента України, а також розміщується на офіційному веб-сайті Президента України. Міністерство юстиції України після одержання копії вироку, яким засудженого позбавлено державної нагороди України, направляє копію вироку органам або посадовим особам, до компетенції яких віднесено питання застосування та/або адміністрування пільг, передбачених для осіб, нагороджених державними нагородами України, для припинення застосування пільг та пов'язаних з ними прав, передбачених для осіб, нагороджених державними нагородами України.

У випадку, якщо до особи, нагородженої державною нагородою, застосовано санкцію у виді позбавлення державної нагороди України, то за рішенням Ради національної безпеки і оборони України можуть застосовуватись спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції), введеними в дію Указом Президента України. Прикладом є Укази Президента України № 778/2024 та № 779/2024 від 22.11.2024 року, які ввели в дію два рішення Ради національної безпеки і оборони України про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій). До списку увійшли – колишні урядовці, народні депутати, керівники СБУ та Генпрокуратури, прокурори, артисти, російські політичні, релігійні та культурні діячі. Усіх їх позбавлено державних нагород України безстроково [6, с. 932].

Таким чином, в умовах збройної агресії виникла потреба у законодавчому врегулюванні питання позбавлення державних нагород України як додаткового виду покарання. Такий крок є обґрунтованим з огляду на випадки, коли особи, нагороджені державними відзнаками, здійснюють дії, що сприяють пропаганді держави-агресора, чим дискредитують почесне звання та підривають авторитет держави. Однак, на сьогоднішній день залишаються відкритими питання

стосовно механізмів призначення, реалізації даного виду покарання та ефективності його виконання.

Література

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України : Закон України від 20.11.2024 р. № 4074-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4074-20#Text.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

3. Про державні нагороди : Закон України від 16.03.2000 р. № 1549-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1549-14#Text.

4. Парасюк Н. М. Позбавлення державної нагороди України у системі покарань. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2025. Вип. 1. С. 634-639. URL : http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/323982/314066.

5. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text.

6. Ющик О. І., Дякур М. Д. Позбавлення державної нагороди України як вид покарання. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2025. Вип. 1. С. 930-934. URL : http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/328027/317756.

Франковська С. А., викладач кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ТА ПРОЗОРІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

FINANCIAL CONTROL AND TRANSPARENCY IN THE ACTIVITIES OF LOCAL GOVERNMENTS DURING THE MARTIAL LAW REGIME IN UKRAINE

Abstract*. In the context of a full-scale invasion, financial control and transparency in the activities of local governments are of utmost importance. The legal regime of martial law, while providing for certain restrictions, also requires increased control over the use of financial resources, especially those aimed at ensuring defense, supporting the population and eliminating the consequences of military aggression. Effective financial control and transparency are key to ensuring the targeted use of funds, preventing corruption, maintaining public confidence, and contributing to Ukraine's post-war recovery.*

Ключові слова: фінвансовий контроль, прозорість, органи місцевого самоврядування, правовий режим воєнного стану, законодавство

Keywords: financial control, transparency, local governments, martial law, legislation

В умовах повномасштабного вторгнення, фінансовий контроль та прозорість у діяльності органів місцевого самоврядування набувають надзвичайно важливого значення. Правовий режим воєнного стану, хоча й передбачає певні обмеження, водночас вимагає посилення контролю за використанням фінансових ресурсів, особливо тих, що спрямовані на забезпечення оборони, підтримку населення та ліквідацію наслідків військової

агресії. Ефективний фінансовий контроль та прозорість є ключовими факторами для забезпечення цільового використання коштів, запобігання корупції, підтримки довіри громадян та сприяння післявоєнному відновленю України.

Згідно ст. 12 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» введення воєнного стану створює особливі умови для діяльності органів місцевого самоврядування. З одного боку, він передбачає обмеження деяких прав і свобод, централізацію влади та можливість прийняття рішень в умовах обмеженого часу. З іншого боку, він вимагає посилення контролю за фінансовими операціями та забезпечення максимальної прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування [1]. Основними змінами є: пріоритетність фінансування потреб оборони, централізація фінансування окремих програм, можливість перерозподілу бюджетних коштів; передача певних повноважень військовим адміністраціям, спрощення процедур прийняття рішень; можливість застосування спрощених процедур закупівель для забезпечення потреб оборони та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [2];

Згідно із Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», « … здійснюється контроль за дотриманням законодавства у сфері закупівель шляхом проведення моніторингу закупівлі у порядку, встановленому Законом України «Про публічні закупівлі», проведення перевірки також під час державного фінансового аудиту та інспектування. Орган державного фінансового контролю координує свою діяльність з органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади…» [4]. Прозорість діяльності органів місцевого самоврядування є важливим компонентом ефективного фінансового контролю та запобігання корупції. Розміщення бюджету та звіту про його виконання органами місцевого самоврядування на офіційних веб-сайтах [3]. Публікація планів та програм місцевого розвитку, що дозволяє громадянам контролювати їхнє виконання. Органи місцевого самоврядування забезпечують відкритий доступ до протоколів засідань ради, виконавчого комітету. Організація громадських

слухань щодо проектів рішень, планів, програм та інших важливих питань місцевого значення. Залучення громадських експертів до розробки та аналізу проектів рішень. Залучення громадськості до процесу ухвалення рішень на місцевому рівні забезпечує більш демократичний підхід. Громадяни мають можливість висловлювати свої думки та пропозиції, що сприяє врахуванню їхніх інтересів.

Дія правового режиму воєнного стану створює додаткові ризики та виклики для фінансового контролю та прозорості органів місцевого самоврядування. Наприклад, обмеження доступу до певних видів інформації, пов'язаних з обороною та безпекою, ускладнює контроль за фінансовими операціями; збільшення ризику кібератак та інших загроз, що можуть вплинути на доступ до фінансової інформації. Для підвищення ефективності фінансового контролю та забезпечення прозорості органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану необхідно вдосконалити законодавство у сфері фінансового контролю закупівель та доступу до публічної інформації з урахуванням специфіки воєнного стану, а також розвивати цифрові інструменти для забезпечення прозорості фінансового контролю: системи електронного документообігу, аналітичні платформи, тощо.

Отже, фінансовий контроль та прозорість у діяльності органів місцевого самоврядування під час дії правового режиму воєнного стану є критично важливими для забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів, запобігання корупції та підтримки довіри населення. Незважаючи на обмеження, що накладаються воєнним станом, органи місцевого самоврядування повинні докладати усіх зусиль для впровадження ефективних механізмів фінансового контролю, забезпечення прозорості своєї діяльності та залучення громадськості до контрольної діяльності. Це сприятиме не тільки ефективному управлінню ресурсами в умовах війни, але й закладе міцний фундамент для післявоєнного відновлення та сталого розвитку України, що в

свою чергу сприятиме створенню справедливого, прозорого та ефективного державного управління на місцевому рівні.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#text

2. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1178. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%d0%bf#text

3. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 № 183-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#text

4. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#text

Шумейко І.П., доктор філософії за спеціальністю 081 Право, докторант
кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна
ORCID: 0009-0001-5510-841X
ivanshummm@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ
SPECIFICS OF FINANCIAL RESPONSIBILITY IN THE MARTIAL LAW

Abstract. *The article analyzes the changes in the legislation of Ukraine on financial responsibility under martial law, identifies and characterizes the main trends of such changes. It is found that the vast majority of laws of Ukraine*

establishing financial responsibility have not been amended to establish its specific features under martial law. At the same time, there is a moratorium on inspections.

Ключові слова: воєнний стан, державний нагляд і контроль, мораторій на проведення перевірок, пом'якшення відповідальності, пеня, скасування відповідальності, фінансова відповідальність, штрафні санкції.

Keywords: cancellation of responsibility, financial responsibility, fines, martial law, mitigation of responsibility, moratorium on inspections, penalty, state supervision and control.

Виклики, з якими зіткнулася Україна після 24.02.2022, стосуються як держави в цілому, так і її громадян та юридичних осіб. Збитки, які заподіюються внаслідок війни, є безпрецедентними та вимагають адекватного реагування з боку держави. Система заходів фінансової відповідальності, що була чинною станом на 24.02.2022, не могла повною мірою відповідати цим викликам. Погіршення економічного становища суб'єктів господарювання має зумовлювати перегляд норм, які встановлюють публічно-правову відповідальність грошового характеру. Метою дослідження є проаналізувати зміни в законодавстві України про фінансову відповідальність в умовах воєнного стану, виявивши та охарактеризувавши основні тенденції таких змін.

В правових дослідженнях увага приділялася особливостям фінансової відповідальності лише в контексті вузького (фінансово-правового) її розуміння, аналізувалися передусім норми Податкового кодексу України. Зокрема, В. Мушенок зазначає, що з 24.02.2022 було, серед іншого, скасовано нарахування пені та визначено необхідність списання пені, нарахованої за порушення в результаті війни; скасовані на певний період штрафи та пені, що нараховуються при виправленні самостійно виявленого заниження податкових зобов'язань [1, с. 90-91]. Доповнюючи існуючі результати досліджень, не будемо обмежуватися нормами податкового права, адже фінансова відповідальність наразі існує не лише в межах податкових правовідносин. Було проаналізовано 65 актів законодавства, які встановлюють фінансову

відповідальність в Україні. Виявлено, що лише в шести законодавчих актах (9 % від загальної кількості) було запроваджено особливості фінансової відповідальності на час дії воєнного стану. Так, звернемо увагу на норми Законів України «Про ринок електричної енергії» та «Про ринок природного газу», які передбачають застосування штрафних санкцій за невиконання їхніх положень. У 2025 році Прикінцеві та перехідні положення цих законів було доповнено нормами, які передбачають незастосування штрафних санкцій за невиконання затверджених регуляторами вимог щодо оприлюднення певної інсайдерської інформації [2; 3].

Особливості фінансової відповідальності на час воєнного стану були встановлені також Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Зміни вносилися у два етапи. На першому етапі в 2022 році законодавець скасував застосування штрафних санкцій і пені за порушення, вчинені у період з початку дії воєнного стану. Однак вже в 2023 році цей підхід було переглянуто: з 1 серпня 2023 року відновлено фінансову відповідальність у сфері справляння єдиного внеску, однак встановлено пільгу у вигляді можливості уникнення сплати штрафу і пені в тому випадку, коли платник єдиного внеску сплатив нараховану йому недоїмку упродовж 30 календарних днів з дня, наступного за днем отримання вимоги [4].

Подібним чином змінювалася також фінансова відповідальність за недотримання законодавства у сфері застосування реєстраторів розрахункових операцій. На першому етапі законодавець повністю скасував санкції за порущення цих вимог, окрім санкцій за порушення порядку здійснення розрахункових операцій при продажу підакцизних товарів. Однак в 2023 році цей підхід також було переглянуто. Так, звільнення від відповідальності залишилося лише для тих суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність на тимчасово окупованих територіях, а також територіях активних чи можливих бойових дій. В свою чергу, для фізичних осіб – підприємців – платників єдиного податку, які не є платниками податку на додану вартість і не

здійснюють певних, визначених в законі, видів діяльності, було тимчасово, до 31 липня 2025 року, знижено розмір фінансової санкції за проведення розрахункових операцій на неповну суму, непроведення розрахункових операцій через реєстратори, невидачу розрахункового документа, що підтверджує виконання розрахункової операції, або проведення її без використання розрахункової книжки, до 25 % вартості товарів, робіт, послуг за перше порушення і до 50 % за кожне наступне порушення. Для порівняння, загальна норма встановлює штрафну санкцію в 100 % і 150 % відповідно [5].

Функціонування інституту фінансової відповідальності в адміністративному праві України в умовах воєнного стану обмежується не лише законодавчими приписами про скасування чи пом'якшення відповідальності, а й введенням мораторію на проведення заходів державного нагляду (контролю), внаслідок чого стає неможливою фіксація правопорушень, що тягнуть за собою фінансову відповідальність. У березні 2022 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 303, відповідно до п. 1 якої, припинив проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) на період воєнного стану [6]. Однак упродовж воєнного стану ця постанова доповнювалася численними винятками, які поступово відкривають можливість проведення заходів державного нагляду (контролю) у різних сферах, а відтак розширюють можливості застосування фінансової відповідальності.

Закон України № 2136-IX, який врегульовує трудові правовідносини в умовах воєнного стану, обмежив також перелік підстав здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства про працю. Також на час воєнного стану було пом'якшено фінансову відповідальність, передбачену ст. 265 КЗпП України і встановлено, що у разі виконання в повному обсязі та у встановлений строк приписів про усунення порушень, виявлених під час здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю), штрафи, передбачені статтею 265 Кодексу законів про працю України, не застосовуються [7].

Разом з тим, не всі зміни у фінансовій відповідальності під час воєнного стану стосувалися тимчасового пом’якшення чи скасування відповідальності. Так, в пункті 2 розділу VI Закону України «Про ціни і ціноутворення» було розширено перелік органів, уповноважених застосовувати адміністративно-господарські санкції. А саме, було тимчасово віднесено податкові органи до уповноважених органів державного контролю (нагляду) та спостереження у сфері ціноутворення, крім контролю цінової і тарифної політики у сферах енергетики та комунальних послуг [8].

Висновки. Переважна більшість законів України, які встановлюють фінансову відповідальність, не зазнали змін, спрямованих на встановлення її особливостей в умовах воєнного стану. Винятками є законодавство про оподаткування, використання реєстраторів розрахункових операцій, справляння єдиного внеску, про ринки електричної енергії та природного газу, про ціни і ціноутворення, а також трудове законодавство. Внесені до цих законодавчих актів зміни, в більшості своїй, поліпшили правове становище суб’єктів правопорушень порівняно із довоєнним періодом. Поліпшення мало такі форми: тимчасове скасування відповідальності за певні порушення або для певних категорій осіб, зниження розмірів штрафних санкцій, запровадження строку добровільного усунення виявленого порушення без застосування штрафних санкцій. Частковий мораторій на проведення заходів державного нагляду (контролю) також знизив тягар фінансової відповідальності, яка, в більшості своїй, є неможливою без проведення заходів нагляду чи контролю. Разом з тим, фіксується тенденція до поступового повернення деяких раніше скасованих або пом’якшених штрафних санкцій, а також поступового відновлення проведення заходів державного нагляду (контролю).

Література

1. Мушенок В.В. Фінансова відповідальність у податково-правовій парадигмі воєнного стану. Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, Національний авіаційний університет, 2023. С. 89-91. URL: er.nau.edu.ua/handle/NAU/59383.

2. Про ринок природного газу: Закон України від 9 квітня 2015 року № 329-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text.

3. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text.

4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8 липня 2010 року № 2464-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text.

5. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 6 липня 1995 року № 265/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80/ed20241230#Text.

6. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 року № 303. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text.

7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text.

8. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21 червня 2012 року № 5007-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text.

Білай В.В., студентка другого курсу юридичного факультету
Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Щипанова О.О.** к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права Запорізького національного університету

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ САМОЗАХИСТУ ЯК ОДНІЄЇ З ФОРМ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

У сучасних умовах активного розвитку цифрових технологій, діджиталізації різних галузей суспільного життя, цифрової трансмісії даних, розвитку соціальних мереж та залучення до них усіх верств населення стрімкими темпами поширюються і такі форми порушення авторських прав, як піратство, плагіат, камкординг, кардшейрінг, що змушують авторів творів та цифрового контенту вдаватися до захисту власних порушених прав. Зважаючи на негативний вплив повномасштабного вторгнення на роботу судових та інших уповноважених органів, які здійснюють юрисдикційний захист, самозахист, як форма захисту прав, останнім часом набув особливо важливого значення та широкого практичного застосування.

Якщо порівнювати юрисдикційну форму захисту, яка є доволі чітко врегульованою, про самозахист прямо згадується лише у загальних положеннях Цивільного кодексу України, а саме у ст. 19, яка гарантує кожному право на самозахист цивільних прав та інтересів від порушень та протиправних посягань [1]. Закон України «Про авторське право і суміжні права» взагалі не містить терміну «самозахист», що прямо вказує на недостатню упорядкованість цього інституту на рівні спеціального законодавства. Невизначеність чітких меж та критеріїв правомірності застосування самозахисту авторського права значно збільшує ризики зловживання таким правом, а також часто призводить до неефективності його використання.

Проблему самозахисту як однієї з форм захисту цивільних прав досліджували такі вчені, як Б. П. Ратушна, О. П. Рудницька, О. О. Кот, В. В. Мельник, І. В. Солончук, О. Штефан, Б. А. Алабаєв та інші.

Метою даного дослідження є аналіз проблемних аспектів правового регулювання самозахисту як форми захисту авторського права, виявлення прогалин та недоліків чинного законодавства та опрацювання можливих варіантів їх подолання.

Для розуміння поняття самозахисту як однієї з форм захисту авторського права, варто детально проаналізувати його основні ознаки.

По-перше, самозахист передбачає правомірний характер дій, який відповідає загальновідомому принципу цивільного права «дозволено те, що прямо не заборонено». Тобто у разі, якщо права автора будуть порушені, наприклад, шляхом використання його твору без дозволу на веб-сайті, автор може самостійно звернутися із заявою до правопорушника з вимогою про припинення таких незаконних дій. У цьому випадку власник веб-сайту буде зобов'язаний обмежити доступ до контенту правопорушника, щодо якого подано заяву, протягом 48 годин, за умови відсутності передбачених законом підстав для відмови [2]. Це є найбільш дієвим та правомірним способом самозахисту, який врегульований ст. 56 Закону України «Про авторське право та суміжні права».

Наступною не менш важливою ознакою є пропорційність дій, тобто використання таких заходів самозахисту, які відповідають характеру правопорушення та є адекватними для конкретного випадку правопорушення. Також слід зауважити на можливості використання засобів захисту не лише для відновлення власних порушених цивільних прав та інтересів, але й для захисту прав інших осіб. Зокрема, до самозахисту можуть вдатися спадкоємці померлого автора твору, видавництво чи організація колективного управління майновими правами авторів тощо.

Основоположний принцип цивільного права, а саме свобода договору означає, що способи самозахисту можуть бути також визначені за домовленістю сторін на власний розсуд, відповідно є можливість їх превентивного використання. Як зазначає Б. П. Ратушна, – «самозахист застосовується у випадку порушення цивільного права чи загрози його порушення» [3, с. 404]. Цілком погоджуючись з цією думкою, вважаємо недоліком цивільного законодавства відсутність в ньому переліку дій, які б могли вважатися засобами правомірного превентивного самозахисту.

Наприклад, відповідно до ст. 439 ЦК України, автор має право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору. Варто вказати на виключення із загального правила стосовно розуміння «будь-якої зміни твору». Закон України «Про авторське право і суміжні права» наводить перелік тих дій, які не вважаються перекрученням чи спотворенням, наприклад, технічна адаптація творів для осіб з інвалідністю, переклад для освітніх цілей та інші. Проте у Цивільному кодексі про це не згадується, а отже виникає правова колізія.

Також проблемним є аспект застосування права перешкоджати неправомірному використанню твору на підставі ст. 440 ЦК України. Пропонуємо доповнити цю норму визначенням «правомірних перешкод» як сукупності законних способів припинення або попередження порушення авторських прав, що здійснюються автором в межах чинного законодавства, не порушуючи при цьому прав та інтересів інших осіб, дотримуючись моральних засад суспільства.

Реєстрація авторського права та використання спеціального знаку його охорони – це ефективні способи превентивного самозахисту. Оскільки за наявності документального підтвердження дійсно простіше довести власне авторство. Спрощення реєстрації авторського права, за аналогією, наприклад, із шлюбом онлайн у застосунку Дія, на нашу думку, зменшило б ризики незаконного привласнення творів та порушення прав їх авторів.

Кривошеїна І.В. виокремлює такі способи превентивного самозахисту авторського права як цифровий підпис, водяні знаки, методи шифрування та антикопіювання, попередження про умови використання інформації та інші [4, с. 69]. Вважаємо доречним доповнити ЦК України та Закон України «Про авторське право і суміжні права» окремою статтею, де були б чітко врегульовані юридичні межі, умови та правомірність застосування цих превентивних заходів, оскільки станом на зараз використання цих методів передбачене лише підзаконними нормативно-правовими актами.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, пропонуємо власне визначення поняття самозахисту як незабороненої законом дії, яка спрямована на припинення фактичного або потенційного посягання на цивільні права та інтереси особи, шляхом застосування пропорційних заходів впливу без звернення до уповноважених органів.

У результаті дослідження було виявлено недоліки та прогалини чинного цивільного законодавства щодо застосування заходів самозахисту як однієї з форм захисту авторського права. Так, ст. 440 ЦК України не містить чіткого роз'яснення що саме можна вважати «правомірними перешкодами» при захисті цивільних прав та інтересів, а ст. 439 ЦК України не визначає межі тих дій, які будуть вважатися неправомірними у разі посягання на недоторканність твору.

На практиці відсутність реєстрації авторського права сильно ускладнює процес самозахисту у випадку його порушення, а використання сучасних цифрових методів превентивного захисту, які б могли запобігти порушенню, взагалі врегульоване лише на рівні підзаконних нормативних актів. Для вирішення цих проблем пропонуємо доповнити ЦК України та Закон України «Про авторське право і суміжні права» конкретними визначеннями меж самозахисту, поняттям «правомірних перешкод», передбачити можливість використання сучасних цифрових засобів захисту, а також поряд із звичайною процедурою реєстрації в УкрНОІВІ, передбачити можливість самореєстрації автором свого права онлайн, наприклад у застосунку Дія, спростивши таким

чином процедуру реєстрації та полегшивши у майбутньому доведення належності авторського права у випадку його порушення чи оспорювання.

Література

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44. Ст. 356.

2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 57. Ст.166.

3. Ратушна Б. П. Самозахист як форма захисту цивільних прав в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Т. 1, вип. 88 : Серія ПРАВО. С. 401-406.

4. Жовнер К. О., Золота Л. В. Технічні засоби захисту авторських прав у мережі Інтернет. *Інтелектуальна власність як складова системи забезпечення національної безпеки*. 2021. С. 68-71.

Дегтярьова Е.П., студентка 3 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Болокан І.В.,** д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права Запорізького національного університету

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР : ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Попри те, що понад 20 років в Україні існує механізм спадкового договору, він не набув популярності серед населення, не зважаючи на його законодавчу закріпленість. Оформлення і виконання спадкового договору часто супроводжуються спірними питаннями, які потребують чіткого врегулювання. Це пояснюється недостатньою обізнаністю громадян про існування такої можливості розпорядження своїм майном на випадок смерті та недостатньо чітким нормативним регулюванням цього договору.

З метою конкретизації правового регулювання спадкового договору та приведення його у відповідність до потреб практики, пропонуємо здійснити

певне редагування ст. 1302 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), додавши до неї ч. 2. Наразі вказана стаття має таке формулювання: «за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача» [1]. Нами пропонується розширення змісту цієї норми, виклавши її у такому формулюванні: «за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов’язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) в обмін на набуття права власності на майно відчужувача у разі його смерті».

Чинні норми про спадковий договір закріплюють можливість набувача вчинити певні дії майнового та/або немайнового характеру, але існують аспекти, які можуть впливати на обсяг зобов’язань набувача. Наприклад, характер і обсяг зобов’язань набувача визначаються розпорядженнями відчужувача, які закріплені у спадковому договорі. Крім того, зміст спадкового договору не може порушувати загальні правові норми, зокрема інтереси та права третіх осіб, які не є сторонами спадкового договору. Вважаємо доцільним додання до ст. 1302 ЦК України ч. 2 у такому формулюванні: «спадковий договір може містити інші (особливі) умови щодо майна відчужувача після його смерті». Наприклад, відчужувач може визначити особливі умови щодо майна або тварин, покладаючи на набувача обов’язок догляду або утримання після його смерті. Запропоноване доповнення ст. 1302 ЦК України розширить можливості сторін та значно розширить зміст інституту спадкового договору.

Слід зазначити, що норми ст. 41 Конституції України (далі – КУ) про те, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю [2], мають прямий зв’язок зі спадковим договором, адже останній є однією з форм реалізації цього права. Відчужувач може обумовлювати перехід права власності свого майна до іншої особи – набувача в обмін на виконання певних дій майнового або немайнового характеру. У ч. 2 ст. 41 КУ зазначено, що право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом [2]. Тобто

спадковий договір є законним способом набуття права власності на майно, адже держава захищає права та інтереси обох сторін договору. Частина 4 ст. 41 КУ наголошує, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [2]. Відповідне право є непорушним. Так, спадковий договір є добровільним волевиявленням відчужувача щодо передачі свого майна, а не з використанням тиску на відповідну особу.

Чинна редакція ст. 1303 ЦК України визначає сторонами спадкового договору відчужувача і набувача, щодо яких на практиці виникає потреба більш чіткого визначення їх правового статусу. З метою усунення невизначеності сторін спадкового договору, доцільним є уточнення кола відповідних суб'єктів та внесення змін до ч. 1 ст. 1303 ЦК України, виклавши її у такій редакції: «відчужувачем у спадковому договорі може бути фізична особа з повною цивільною дієздатністю, подружжя або один із подружжя». Визначення набувача також має акцентувати на тому, що ним у спадковому договорі може бути фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність, або юридична особа. Вказане враховує правову позицію Верховного Суду України, висловлену в абз. 2 п. 28 Постанови від 30.05.2008 р. № 7, про необхідність наявності у відчужувача або набувача цивільної дієздатності для укладення спадкового договору [3].

Задля вдосконалення правового регулювання розірвання спадкового договору, доцільним є доповнення ст. 1308 ЦК України новою частиною, яка б передувала існуючим чч. 1, 2 та чітко б визначала суб'єктів, які можуть розірвати спадковий договір. Запропонована нова частина статті може мати таку редакцію: «спадковий договір може бути розірвано судом лише на вимогу відчужувача або набувача на підставах передбачених цією статтею або іншими положеннями цього Кодексу».

Отже, враховуючи наявні недоліки нормативного регулювання спадкового договору ЦК України, доцільним вбачається внесення змін до ст.ст. 1302, 1303 та 1308 ЦК України, що дозволить розширити поняття спадкового договору, уточнити його суб'єктів, більш чітко визначити правила розірвання

спадкового договору, усунувши при цьому можливість участі третіх осіб у таких спорах. Також актуальними залишаються питання популяризації спадкового договору серед населення.

Література

1. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#text (дата звернення: 10.05.2025).

2. Конституція України : Закон від 28.06.2006 р. (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%d0%ba/96-%d0%b2%d1%80#text (дата звернення 10.05.2025).

3. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. №7. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#text (дата звернення: 10.05.2025).

Ковальова М.Д., студентка 3 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Болокан І.В.,** д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права Запорізького національного університету

ДОГОВІР ПРО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТИПОВІ УМОВИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Освітні послуги можуть надаватись як державними, так і приватними закладами освіти, натомість у будь-якому випадку їх надання оформлюються шляхом укладення цивільно-правових договорів. Дотримання письмової форми таких договорів, з одного боку, сприяє деталізації взаємних прав та обов’язків між надавачем і одержувачем освітніх послуг, а з іншого – усуває підстави для виникнення спорів, а у разі, якщо спори все ж таки виникають (не виконуються

його умови одержувачем послуг або не дотримуються умови про якість послуг з боку надавача) – дозволяють захистити права сторін у судовому порядку, спрощуючи процедуру доведення для сторін.

Висвітленню особливостей договорів про надання освітніх послуг присвячено праці багатьох науковців, серед яких: І. Болокан, Б. Деревянко, Н. Федорченко, К. Карчевський та чимало інших, натомість залишається чимало невисвітлених недоліків нормативного регулювання зазначених договорів.

Насамперед варто звернути увагу на практичні аспекти укладення договорів про надання освітніх послуг.

1. Форма договору. Статтею 208 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) встановлено правочини, які належить вчиняти у письмовій формі, серед яких, зокрема, правочини між фізичною та юридичною особою [1]. Згідно зі статтею 205 ЦК України, електронні договори укладаються з використанням електронного підпису [1]. Отже, письмова форма договорів про надання освітніх послуг має дотримуватись. Натомість її недодержання не має наслідком нікчемність таких договорів, але значно ускладнює процес доведення змісту домовленостей, які були досягнені сторонами такого договору.

2. Умови, які слід зазначити у договорі: предмет договору (конкретизація освітньої послуги); строки надання послуг; права та обов'язки сторін; розмір, строки та порядок оплати послуг; деталізація відповідальності за порушення умов договору та засоби забезпечення його виконання. У постанові Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2020 р. № 735 «Про затвердження Типової форми договору про навчання у закладі вищої освіти» [2] не всі із вказаних умов, на жаль, зазначені, а ті, що зазначені, сформульовані доволі узагальнено. Натомість саме деталізація умов договору та конкретних засобів реагування на їх порушення є запорукою належного виконання договорів.

3. У сфері вищої освіти основою укладених зі здобувачами вищої освіти договорів є типова форма договору про навчання у закладі вищої освіти, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2020 р. №

735 [2]. На наш погляд, доцільним є розроблення таких типових (або хоча б примірних) договорів і для інших сегментів ринку освітніх послуг, наприклад – про надання репетиторських освітніх послуг.

4. Особливостями укладення договору про отримання вищої освіти для неповнолітніх є їх суб'єктний склад, адже стороною договору, в якому вступником є неповнолітня особа (до 18 років), є її законний представник (батьки, піклувальники). Так, наприклад у примітці до Типової форми договору про навчання у закладі вищої освіти зазначається, що законний представник є стороною договору в разі, коли вступник є неповнолітньою особою, та в інших випадках, визначених законодавством [2].

Крім зазначеної вище типової форми договору, заклади вищої освіти використовують й інші типові договори, наприклад, затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.09.2020 р. № 1113 типовий договір про надання платної освітньої послуги для підготовки фахівців [3].

На практиці виникає чимало спорів, пов'язаних із наданням освітніх послуг. Підстави звернення до суду у позивачів різні, але найчастіше заклади вищої освіти звертаються з позовами про стягнення несплачених за надані освітні послуги коштів. Одержувачі послуг можуть бути позивачами з питань якості наданих послуг. Прикладом справи, позивачем в якій був заклад вищої освіти, є цивільна справа, яка розглядалась Заводським судом м. Миколаєва 09.05.2023 р. за позовом Чорноморського національного університету імені Петра Могили до відповідача про стягнення заборгованості за договором про надання освітніх послуг у сумі 7700,00 грн. та судових витрат [4]. У позові було зазначено, що 01.09.2016 р. між позивачем та відповідачем було укладено договір про надання освітніх послуг № 486/16, на підставі якого позивач був зарахований на 2 курс (2016-2019 навчальні роки). Відповідно до п. 5.3. цього договору замовник та одержувач послуг мали вносити плату за навчання (на банківський рахунок або готівкою до каси університету) щорічно в строк до 01 вересня поточного року навчання [4]. У зв'язку з несвоєчасною сплатою за

навчання відповідача було відраховано Наказом університету №421-С від 30.06.2017 р. Претензія щодо погашення заборгованості була направлена відповідачу 17 лютого 2021 р. Відповідач заперечував проти позову посилаючись на сплив позовної давності. Оскільки позивачу було відомо про порушення строку оплати з 02 вересня 2016 р., відлік позовної давності почався з цієї дати. У відповіді на відзив представник позивача зазначив, що відповідно до п. 5.6 договору, строк навчання одержувача освітніх послуг визначається виходячи з дат видання наказів про зарахування та про відрахування. Тобто строк позовної давності слід рахувати з 01.07.2017 р., а, відтак, він спливав 01.07.2020 р. Але з березня 2020 р. був встановлений карантин, на період якого строки позовної давності продовжувались (відповідно до п. 3 Прикінцевих положень Цивільного процесуального кодексу України [5]). Отже, позов був поданий в межах строку позовної давності. Суд зауважив, що у разі неналежного виконання зобов'язань за договором позовна давність про повернення боргу, сплата якого визначена періодичними виплатами, повинна обчислюватися з моменту настання строку погашення чергової виплати. В підсумку розглянутої справи суд відмовив у задоволенні позову, оскільки строк можливого звернення до суду сплив 02.09.2019 р. і були відсутні підстави для його поновлення [4].

Прикладом справи, в якій позивачка (одержувач освітньої послуги) звернулася за захистом свого порушеного права як споживача освітніх послуг, є цивільна справа, яка розглядалась Київським апеляційним судом 11.02.2019 р. за позовом до відповідача (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) [6]. У позові було зазначено, що 08.09.2017 р. між позивачкою та відповідачем було укладено договір про надання освітніх послуг №1591, на підставі якого вона була зарахована на 1 курс (2017-2018 навчальні роки). Однією з вимог було визнати протиправними дії відповідача у зв'язку з обмеженням права щодо вибору спеціалізації. У встановлений строк, позивачкою було подано заяву про обрання спеціалізації «Цивільне право», але відповідач зарахував її на спеціалізацію «Цивільне судочинство». При

укладенні договору про надання освітніх послуг позивачку не було повідомлено про наявність спеціалізацій, а також не повідомлено про порядок розподілу студентів за спеціалізаціями та обмеження права вибору спеціалізації. Другою вимогою було стягнути з відповідача частину неповернутих відповідачем коштів (1993,84 грн), які були сплачені за навчання. Позивачка обґрунтовувала вимогу тим, що до навчання вона так і не приступила. Відповідач заперечував щодо стягнення коштів, натомість зазначав, що наявність наказу про зарахування позивачки до університету та наявність Договору про надання освітніх послуг свідчать про отримання позивачкою освітніх послуг. Суд зазначив, що не врахування відповідачем обраної позивачкою спеціалізації за її заявою не несе протиправний характер. Судом не встановлено обставин надання позивачці освітніх послуг. В підсумку розглянутої справи суд частково задовольнив позовні вимоги, стягнувши з відповідача на користь позивачки сплачені за навчання кошти у сумі 1 984 гривні 84 копійки [6].

Таким чином, зважаючи на розмаїття суб’єктів освітньої діяльності, форматів навчання та відсутність деталізованого нормативного регулювання питань надання освітніх послуг, регулювання цих відносин сторонами в укладених ними договорах є дуже важливим. Конкретизація прав та обов’язків сторін та відповідальності за порушення взятих на себе зобов’язань дозволяє захистити свої права у разі виникнення спорів. Аналіз судової практики свідчить, що ключову роль в процесі судового змагання відіграє наявність доказів належного виконання чи, навпаки, порушення договірних зобов’язань. При цьому слід звертати увагу не лише на договірні умови, але й зважати на загальні норми про захист прав, у тому числі пам’ятаючи й про строки, протягом яких можливим є судовий захист своїх прав. Позитивним моментом є врегулювання на рівні типових умов договорів та типових договорів окремих аспектів надання цивільно-правових договорів у сфері освітніх послуг (принаймні щодо сфери вищої освіти), натомість з метою захисту прав сторін

значна частина положень відповідних форм (договорів) потребує певної деталізації.

Література

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1165 (дата звернення: 19.05.2025).

2. Про затвердження Типової форми договору про навчання у закладі вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2020 р. № 735. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2020-%d0%bf#text (дата звернення: 19.05.2025)

3. Про затвердження Типового договору про надання платної освітньої послуги для підготовки фахівців : наказ МОН України від 07 вересня 2020 р. № 1113. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-20#text (дата звернення: 19.05.2025).

4. Рішення Заводського суду м. Миколаєва від 09.05.2023 р. у справі №487/2997/21. URL: https://opendatabot.ua/court/110861954-482b37ae9050492c462b025c86495e32 (дата звернення: 19.05.2025).

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. (із змінами) №1618-IV. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#text (дата звернення: *19.05.2025*).

6. Рішення Київського апеляційного суду від 11.02.2019 р. у справі №761/12968/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/review/79746509 (дата звернення: 19.05.2025).

Ковальова М.Д., студентка 3 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Єна І.В.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету

ТЯЖКА ХВОРОБА ПІДОЗРЮВАНОГО, ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗУПИНЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ: КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Судове провадження в кримінальному процесі є завершальним етапом кримінального провадження, під час якого суд досліджує докази, з'ясовує обставини справи та ухвалює вирок. Однак не завжди судовий розгляд триває безперервно – закон передбачає випадки, коли судове провадження може бути зупинене. Зупинення судового провадження є особливою процесуальною формою, що тимчасово припиняє хід судового розгляду до усунення певних обставин, які унеможливлюють продовження судового розгляду.

Метою тез є аналіз підстав для зупинення провадження на стадії досудового розслідування та особливостей його зупинення внаслідок наявності тяжкої хвороби обвинуваченого.

Зупинення судового провадження є процесуальною дією суду, спрямованою на тимчасове припинення кримінального провадження через обставини, що не дозволяють його продовження. Основною метою зупинення є гарантування прав учасників процесу та забезпечення законності судового розгляду.

На думку Ю.А. Кричуна та П.С. Степанова, зупинення провадження – це «вимушена перерва у провадженні, за наявності підстав, що унеможливлюють проведення судового розгляду та ухвалення остаточного рішення» [3, с. 41].

Підстави зупинення судового провадження передбачені в статті 335 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Згідно з частиною першою цієї статті, у разі якщо обвинувачений ухилився від явки до суду або захворів на психічну чи іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає

його участь у судовому провадженні, або був призваний для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, суд зупиняє судове провадження стосовно такого обвинуваченого до його розшуку, видужання або звільнення з військової служби і продовжує судове провадження стосовно інших обвинувачених, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб. Розшук обвинуваченого, який ухилився від суду, оголошується ухвалою суду, організація виконання якої доручається слідчому та/або прокурору. [1].

Найпоширенішою причиною зупинення є хвороба обвинуваченого або його зникнення. Хвороба підозрюваного, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, як юридично значуща обставина входить до змісту декількох споріднених процесуальних інститутів. Так, хвороба підозрюваного є підставою зупинення досудового розслідування (п. 1 ч. 1 ст. 280 КПК України) та певною мірою нового інституту для кримінального процесуального законодавства нашої держави відстрочки (фактично зупинення) виконання вироку (п. 1 ст. 536 КПК України) [1].

Тяжка хвороба визначена й серед підстав звільнення засудженого від відбування покарання. Особа, яка після вчинення злочину або постановлення вироку захворіла на тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання, може бути звільнена від покарання або від подальшого його відбування (п. 2 ст. 84 КК України). Задля реалізації цього положення спільним наказом Міністерства охорони здоров’я України та Міністерством юстиції України від 01.072020 р. № 2256/5/1491 був затверджений Порядок організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі та Перелік хвороб, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання [4].

Потрібно зазначити про те, що у цьому Переліку вказано про хвороби, які визначаються за ступенями/стадіями, і експертними лікарськими комісіями, які за результатами можуть бути подані до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання [4].

Варто підкреслити, що на основі вищевказаного Переліку хвороб слідчі та прокурори приймають рішення і про можливість зупинення досудового розслідування у зв'язку з тяжкою хворобою підозрюваного, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні.

Можна навести приклад про визнання хвороби, яка є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання. Згідно справи № 193/797/24 та рішення №1-в/688/275/24 Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області засуджений перебуває в ДУ «Шепетівська виправна колонія (№ 98)» і відбуває покарання за ч. 3 ст. 185, ч. 4 ст. 70 КК України у вигляді 5 років 2 місяців позбавлення волі [5].

Підставою для клопотання стало посилання на низку серйозних захворювань засудженого, зокрема ВІЛ, гепатит, туберкульоз, та наслідки інсульту. Проте під час розгляду було встановлено, що гепатит і туберкульоз медично не підтверджені, а наявні захворювання – наслідки інсульту та ВІЛ-інфекція – не перешкоджають відбуванню покарання і не підпадають під дію ст. 84 КК України.

Суд також врахував, що засуджений має ІІ групу інвалідності (а не І групу, як стверджувалось раніше). Висновок спеціальної лікарської комісії про наявність хвороби, яка перешкоджає відбуванню покарання, не надано. Протягом відбування покарання засуджений мав 3 дисциплінарні порушення та середній рівень ризику повторного правопорушення. На думку прокурора у клопотанні відсутні обґрунтовані докази про те, що стан здоров'я засудженого є несумісним з подальшим утриманням у колонії [5].

На підставі викладеного суд відмовив у задоволенні клопотання, визнавши його передчасним та необґрунтованим, а також таким, що не відповідає вимогам закону.

Таким чином, інститут зупинення судового провадження є важливою гарантією дотримання прав учасників кримінального процесу. Його

застосування має бути обґрунтованим, законним і пропорційним, а також базуватися на ретельному аналізі обставин справи та відповідних доказів.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text .

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text .

3. Кричун Ю.А. Проблемні питання зупинення судового провадження. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2015. №2 (48). С. 41-45.

4. Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі: спільний Наказ Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства юстиції України від 15.08.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14#Text.

5. Ухвала Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 26 липня 2024 року № 1-в/688/275/24 у справі 193/797/24. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/120615203/ .

Ковбасюк К.С., студентка 4 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету.
Науковий керівник: **Франковська С.А.,** викладач кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ВПЛИВ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Із початком повномасштабного вторгнення та введення в Україні, Указом Президента від 24 лютого 2022 року, воєнного стану усім органам місцевого самоврядування довелося поринути у світ змін у функціонуванні, оскільки вони почали працювати у особливому форматі. На органи місцевого самоврядування були покладені нові функції та обов'язки.

Яскравим прикладом змін у функціонуванні органів місцевого самоврядування є Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022 [4]. Оскільки, насамперед, було створено військові адміністрації згідно із ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», а саме статтею 4 цього закону [1]. Створення військових адміністрацій мало вибірковий характер і мало особливість не охоплювати всі територіальні громади. Таке рішення про утворення військових адміністрацій мало місце бути лише за умови, неспроможності відповідних органів місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських рад та/або їхніх виконавчих органів і голів) здійснювати законодавчо закріплені повноваження. Це могло бути зумовлено їхнім фактичним саморозпуском, самоусуненням від виконання функцій, реальною бездіяльністю або припиненням їхніх повноважень на законних підставах. Також бували такі ситуації, коли наприклад, поважних представників органів місцевого самоврядування могло бути викрадено і вивезено, як це було із Федоровим І.С. [2]. Ще одним із прикладів впливу воєнного стану на функціонування та діяльність органів місцевого самоврядування, є нормативно-правовий акт, а саме Постанова Верховної Ради України від 23.08.2023 № 3340-IX «Про здійснення начальниками військових адміністрацій населених пунктів у Василівському, Мелітопольському та Пологівському районах Запорізької області повноважень, передбачених частиною другою статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Саме у цьому документі було зазначено, що начальники Великобілозерської сільської військової адміністрації Василівського району, Костянтинівської, Новоуспенівської, Олександрівської сільських, Веселівської, Мирненської, Якимівської селищних військових адміністрацій Мелітопольського району, Малинівської, Федорівської сільських, Гуляйпільської міської військових адміністрацій Пологівського району Запорізької області, крім повноважень, віднесених до їх компетенції Законом України «Про правовий режим воєнного

стану», здійснюють повноваження відповідних сільських, селищних, міської рад, їх виконавчих комітетів, відповідних сільських, селищних, міського голів; та згідно цього документу - можуть затвердити тимчасову структуру виконавчих органів відповідних сільських, селищних, міської рад (для працівників, посади яких не включені до тимчасових штатних розписів, оголошується простій або здійснюється їх переведення на рівнозначну чи нижчу посаду) [3].

Не можна, не зазначити те, як реформа децентралізації в Україні відіграла значну роль у функціонуванні органів місцевого самоврядування навіть під час дії правового режиму воєнного стану. Оскільки завдяки впровадженню цієї реформи вдалося досягти того, що громади змогли отримати можливість об'єднувати зусилля задля винайдення рішення проблем, що з'явилися на початку повномасштабного вторгнення та, на жаль, торкнулися держави і суспільства. Серед таких нагальних проблем, які були вирішені завдяки реформі децентралізації, можна виділити наступні: міграційні потоки – коли, перш за все внутрішньо переміщенні особи почали прибувати до інших міст, саме органи місцевого самоврядування повинні були вирішувати питання, які стосувалися прихистку, харчування, та можливість надавати таким особам гуманітарну допомогу, соціальну підтримку; продовольча безпека, відбудова інфраструктурних об'єктів внаслідок обстрілів населених пунктів. Зокрема було суттєво підвищено ефективність взаємодії між органами державної влади, керівництвом територіальних громад та представниками волонтерських та громадських організації, які об'єднались задля налагодження механізму евакуації цивільного населення із зони бойових дій.

Отже, не дивлячись на складні часи – органи місцевого самоврядування прагнуть зробити свої функції більш ефективними та пристосованими до потреб місцевого населення. Скоротити бюрократію та покращити комунікацію з громадянами, залучаючи їх до прийняття рішень та враховувати їх потреби у своїй діяльності. Досвід, набутий Україною за час дії правового режиму воєнного стану демонструє здатність до єдності та координації дій в

надзвичайно складних умовах. Зокрема багато населених пунктів змогли зберегти функціонування завдяки злагодженої роботи місцевих громад.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 No 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

2. Дуліба Є.В. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. Актуальні проблеми правознавства. 2022. № 4 С. 46–55. DOI: 10.35774/app2022.04.046

3. Про здійснення начальниками військових адміністрацій населених пунктів у Василівському, Мелітопольському та Пологівському районах Запорізької області повноважень, передбачених частиною другою статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: Постанова Верховної Ради України від 23.08.2023 № 3340-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3340-IX#Text

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text

Колеснікова В. В., студентка 2 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Панкратова К. О.**, викладач кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету

ЗМІШАНА ФОРМА ВИНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Серед численних проблем, що існують у теорії кримінального права, особливу складність становлять питання, пов’язані із суб’єктивною стороною

складу кримінального правопорушення. Сутність вини як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони вже набула законодавчого закріплення, ґрунтовного теоретичного обґрунтування та підтверджена у практиці. Однак, окремої уваги потребують випадки, коли кримінальне правопорушення характеризується наявністю двох форм вини. Відсутність чіткого нормативного регулювання цього явища породжує суттєві труднощі як для науковців, так і для практиків, що зумовлює необхідність подальшого комплексного дослідження зазначених аспектів у межах сучасної кримінально-правової науки.

Особливості суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, зокрема змішаної форми вини, були предметом дослідження таких вітчизняних науковців, як М. Бажанов, В. Борисов, Р. Вереша, А. Вознюк, І. Зінченко, М. Коржанський, П. Матишевський, В. Навроцький, В. Тютюгін, В. Харченко, Є. Шевченко та ін.

Поняття вини визначено в ст. 23 Кримінального кодексу України (далі – КК України), відповідно до якої виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [1]. Таке формулювання передбачає наявність лише однієї форми вини – умислу або необережності, що ускладнює застосування цієї норми на практиці, оскільки в окремих випадках ставлення особи до діяння та наслідків можуть бути різними.

У деяких кримінальних правопорушеннях має місце специфічний суб'єктивний зміст, їх суб'єктивна сторона є ускладненою через те, що до окремих об'єктивних ознак складу таких діянь простежується психічне ставлення особи, що одночасно має ознаки різних форм вини. У цих випадках у теорії і на практиці говорять про наявність так званої змішаної вини [2, с. 88].

У теорії кримінального права, крім поняття «змішана» вина, також застосовують такі терміни як «подвійна», «складна» та «комбінована» вина. Так, А. Вознюк вважає, що складною (подвійною) формою вини є різне психічне ставлення особи у формі умислу та необережності до діяння й наслідків одного й того ж злочину [3. с. 95]. На думку Є. Шевченка та

І. Зінченко, змішаною виною є таке психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, за якого в межах одного й того самого складу кримінального правопорушення одночасно збігаються умисна і необережна форми вини [4. с. 57]. Однак, на нашу думку, доцільним є застосування саме поняття змішаної форми вини, оскільки це дозволяє усунути суперечності в тлумаченні психічного ставлення особи до діяння та його наслідків, а також врахувати специфіку конкретних кримінальних правопорушень, у яких таке ставлення не є однаковим.

Наразі питання про змішану форму вини з суто теоретичного переросло в нормативне. Незважаючи на відсутність загальної норми, Особлива частина КК України включає низку норм із такою побудовою психічного ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків [5. с. 152].

Так, науковці вказують, що можна виділити три групи кримінальних правопорушень зі змішаною формою вини. Перша – у яких діяння являє собою порушення певних правил (ст.ст. 271, 286, 291). Таке діяння саме по собі, окремо від наслідків, є адміністративним чи дисциплінарним правопорушенням, і тільки настання суспільно небезпечних наслідків, причинно пов’язаних із діянням, робить все вчинене діянням за КК України.

Характерним для другої групи правопорушень є те, що саме по собі умисне діяння визнається законодавцем кримінальним правопорушенням. Так, у деяких нормах Особливої частини КК України законодавець визначає відповідальність за сам факт вчинення певного діяння. Але, якщо те саме правопорушення вчиняється за наявності обтяжуючих обставин, які пов’язані зі спричиненням певних наслідків, його суб’єктивна сторона ускладнюється (ст.ст. 269, 366, 374).

У третій групі кримінальних правопорушень (до якої належать делікти з похідними наслідками) складність об’єктивної сторони полягає в тому, що передбачене законом умисне діяння спричиняє два (або більше) різних наслідки

(ч.ч. 2 ст.ст. 121, 194). У них і щодо діяння, і щодо першого, обов'язкового наслідку суб'єктивна сторона виражається в умислі, а щодо другого наслідку, який є обтяжуючою обставиною, – тільки в необережності [4. с. 51-52].

Отже, встановлення змішаної форми вини сприяє розмежуванню суміжних складів кримінальних правопорушень, належній правовій кваліфікації діяння та забезпеченню принципу індивідуалізації при призначенні покарання. Водночас окремі аспекти визначення змішаної форми вини залишаються недостатньо розробленими, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень.

Література

7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

8. Шевченко Є. В., Зінченко І. О. Змішана вина у кримінальному праві України: її види та вплив на кваліфікацію кримінальних правопорушень (Частина перша). *Економічна теорія та право*. 2023. № 1 (52). С. 87-104.

9. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій / вступне слово д.ю.н., проф. О. О. Дудорова. Київ : Національна академія внутрішніх справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

10. Шевченко Є. В., Зінченко І. О. Змішана вина у кримінальному праві України: її види та вплив на кваліфікацію кримінальних правопорушень (Частина друга). *Економічна теорія та право*. 2023. № 2 (53). С. 48-65.

11. Харченко В. Б. Проблема змішаної (складної) форми вини у злочинах, при вчиненні яких порушуються права на об'єкти інтелектуальної власності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 146-158.

Коровіна К.О., студентка 4 курсу юридичного фак-ту, освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Плутицька К. М.**, к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету

ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИКИ

Профілактика злочинності серед підлітків є однією з найважливіших соціальних проблем сучасного суспільства, адже підлітковий вік є періодом становлення особистості, що супроводжується численними психологічними, соціальними та економічними змінами. На жаль, саме в цей період багато молодих людей можуть опинятися під впливом різних негативних факторів, що підвищують ризик правопорушень. Злочинність серед підлітків є не тільки серйозною загрозою для безпеки суспільства, але й має довгострокові наслідки для розвитку самих підлітків, їхнього соціального статусу та майбутньої адаптації в суспільстві.

Профілактика злочинності спрямована на усунення криміногенних факторів, що включають правові, економічні, соціальні, психологічні та організаційні чинники. Для ефективної профілактики необхідно поєднувати різні рівні впливу.

Передумови протиправної поведінки молоді включають обмежений доступ до можливостей соціального успіху, що може призвести до відчуття безнадійності і девіантної поведінки. Також важливим є суб'єктивне відчуття неспроможності скористатися доступними можливостями через низький рівень освіти чи соціальних зв'язків. Наявність кримінальних субкультур і соціально неблагополучних районів підвищує ризик правопорушень. Крім того, низька правосвідомість та відсутність підтримки з боку родини чи школи також сприяють девіантній поведінці. Макросоціальні фактори, як економічна ситуація, впливають через мікросередовище, зокрема сім'ю та школу [1, с. 62].

Основні напрямки профілактики злочинності, на сьогоднішній день, серед неповнолітніх включають: аналіз причин злочинності та оцінка наявних програм і ресурсів; розробка політики та стратегій протидії злочинності серед молоді визначення обов'язків органів, установ і їхніх працівників у цій сфері; подолання соціальних проблем, таких як бідність, що сприяють злочинності; боротьба з деструктивними явищами, як алкоголізм та наркоманія; залучення громади до програм протидії злочинності; співпраця органів управління, установ освіти, працевлаштування та правозахисних структур для запобігання злочинності; активна участь молоді в реалізації профілактичних заходів; контроль впливу однолітків та школи на підлітків; наявність кваліфікованих кадрів у всіх сферах [2, с. 200].

Для досягнення високої ефективності профілактичної роботи необхідно використовувати різноманітні методики, комбінуючи їх. Серед таких методів — інтерактивний театр, тренінги на теми правової обізнаності, ефективного ненасильницького спілкування та безпечної поведінки підлітків. Окрім того, важливими є виховні заходи, як тематичні години, дні на тему «Світ без насильства», а також використання настільних ігор, таких як «СТОП насильству», «Рожеві окуляри» та «Крок за кроком». Перегляд та обговорення фільмів, як «Жертва» або «Якщо я не повернусь», також є важливими інструментами профілактики [3, с. 175].

Також, на нашу думку, важливим інструментом є організація екскурсій до місць позбавлення волі, таких як колонії, за бажанням самих підлітків. Це може стати потужним чинником, що спонукає до переосмислення власної поведінки та майбутнього. Спостереження за умовами утримання ув'язнених, спілкування з людьми, які вже скоїли кримінальні правопорушення, дозволяє молоді на власні очі побачити наслідки незаконних вчинків. Досвід може стати важливим поштовхом для того, щоб уникати правопорушень, оскільки він підсилює усвідомлення тяжких наслідків кримінально протиправної поведінки.

Отже, досягнення зниження злочинності серед неповнолітніх потребує комплексного підходу: поєднання превентивних заходів, залучення молоді до

соціально корисної діяльності, а також обов'язкової підтримки з боку держави, батьків та освітніх установ.

Література

1. Прудник В. В. Профілактика правопорушень серед молоді засобами соціального проєктування : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. 82 с.

2. Рогатинська Н., Чижовська Н. Превентивна діяльність злочинності неповнолітніх. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. Вип. 2 (34). С. 198-205. DOI: 10.35774/app2022.02.198.

3. Леонідова У., Кришталь А. Профілактика віктимної поведінки у підлітків як напрям протидії злочинності : *Проблеми психології діяльності в особливих умовах*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 23 квітня 2024 р. Черкаси, 2024. С. 173-176.

Коровіна К.О., студентка 4 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету.
Науковий керівник: **Франковська С.А.** , викладач кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету.

РОЛЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ

Однією з ключових засад демократичної держави є ефективне функціонування місцевого самоврядування, яке виступає найближчою до громадян ланкою публічної влади. Адже відповідно до статті 5 Конституції України, народ здійснює свою владу в тому числі через органи місцевого самоврядування [1]. В умовах повоєнної відбудови роль органів місцевого самоврядування набуває особливої ваги, адже саме вони першими стикаються з викликами, спричиненими збройним конфліктом: зруйнованою інфраструктурою, переміщенням населення, соціально-економічною

дестабілізацією. Їх здатність оперативно реагувати на потреби громад, організовувати відновлення житлового фонду, комунікацій, забезпечення освітніх, медичних та соціальних послуг є фундаментом для сталого відновлення країни в цілому.

План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» окреслює чітку позицію: місцеве самоврядування є одним із ключових елементів демократичного оновлення та економічного відновлення країни [2]. Документ передбачає комплексну підтримку реформ, які базуються на європейських стандартах управління, включаючи поглиблення процесу децентралізації, розширення демократичної участі та забезпечення інклюзивного формування політики. Особливу увагу приділено залученню всіх заінтересованих сторін до процесів прийняття рішень, відповідно до положень Додаткового протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування, який гарантує право громадян брати участь у справах місцевої влади.

У післявоєнний період критично важливим є не лише фізичне відновлення зруйнованої інфраструктури, але й відбудова інституційної спроможності на місцях. Рада Європи підкреслює необхідність сприяння діалогу між ключовими учасниками процесу відбудови, зокрема органами місцевого самоврядування, центральними органами влади та громадськими об’єднаннями. Такий діалог має на меті забезпечити прозорість, ефективність і підзвітність у процесах управління. Важливою складовою також є надання правової підтримки органам місцевого самоврядування, що включає удосконалення нормативно-правової бази, розмежування повноважень між рівнями влади, фінансову децентралізацію та забезпечення належного контролю і звітності [3, с. 117].

Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», органи місцевого самоврядування є самостійними суб'єктами публічної влади, які діють в інтересах територіальних громад і наділені широким колом повноважень у сфері управління місцевими справами. Повноваження органів місцевого самоврядування охоплюють управління комунальним майном,

формування та виконання місцевих бюджетів, встановлення місцевих податків і зборів, організацію надання освітніх, медичних, соціальних і культурних послуг. Крім того, на них покладено обов'язок реалізовувати державну політику на місцевому рівні, забезпечуючи надання адміністративних послуг, дотримання законності, правопорядку [4].

Органи місцевого самоврядування також відіграють ключову роль у стимулюванні економічного відновлення територій. Через створення сприятливого бізнес-клімату, підтримку місцевого підприємництва, реалізацію програм зайнятості та залучення інвестицій вони сприяють поверненню економічної активності на деокуповані та зруйновані війною території.

Отже, у післявоєнний період органи місцевого самоврядування є ключовою ланкою у забезпеченні стійкої та ефективної відбудови територій. Їхня здатність оперативно реагувати на виклики, пов'язані з руйнуваннями, гуманітарними кризами та інтеграцією внутрішньо переміщених осіб, визначає успішність повернення громад до повноцінного життя. Завдяки тісній взаємодії з населенням і реалізації прозорої політики з урахуванням думки громадян, органи місцевого самоврядування не лише відновлюють інфраструктуру, а й зміцнюють довіру до публічної влади, реалізуючи на практиці принципи демократичного врядування.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2. Рада Європи. План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». № CM(2022)187 від 29 листопада 2022 р. : затв. Комітетом міністрів Ради Європи 14 груд. 2022 р. (CM/Del/Dec(2022)1452/2.4). URL: https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023–2026-ukr/1680aa8282;

3. Серьогіна С. Г. Місцеве самоврядування в умовах воєнного стану та відбудови України. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філологія, політологія, соціологія, юридичні науки. 2023. № 45. С. 106–120. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0941-2023-45-106;

4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. С.170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text.

Лабенська А.С., студентка 4 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Євтушенко Д.С.,** доктор філософії зі спеціальності Право, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Під час повномасштабного вторгнення рф на територію України мобілізаційний процес набув нового, особливо важливого значення для підтримки обороноздатності нашої держави.

Основними нормативними актами в цій сфері є Конституція України, Закони України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов’язок та військову службу», а також інші підзаконні нормативні акти.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) в статтях 210-211 передбачає відповідальність за порушення призовниками, військовозобов’язаними, резервістами правил військового обліку, за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію та за зіпсуття військово-облікових документів чи втрати їх з необережності [1].

Пропонуємо звернути увагу на особливості адміністративної відповідальності за порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку.

Відповідно до п.2 Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів військовий облік є складовою змісту мобілізаційної підготовки держави і полягає у цілеспрямованій діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій щодо: а) фіксації, накопичення та аналізу наявних людських мобілізаційних ресурсів за військово-обліковими ознаками; б)здійснення заходів із забезпечення виконання встановлених правил військового обліку призовниками, військовозобов'язаними та резервістами; в) подання відомостей (персональних та службових даних) стосовно призовників, військовозобов'язаних та резервістів до органів ведення Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів [2].

Можемо визначити, що об'єктом відповідного правопорушення є суспільні відносини у сфері військового обліку, у законодавчо закріпленому порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів. Об'єктивною стороною цього правовопрушення є порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку. Наприклад, це можуть бути порушення п.1 Правил військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, які закріплені в Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів [2].

Суб'єктом цього правопорушення є відповідно призовник, військовозобов'язаний або резервіст. І нарешті, суб'єктивна сторона може полягати як у формі умислу, так і у формі необережності.

Також, ст.210 КУпАП передбачена відповідальність за повторне протягом року вчинення правопорушення, а також за правопорушення вчинене в

особливий період [1]. Згідно із Законом «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» особливий період визначається як період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, сил оборони і сил безпеки, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і час демобілізації після закінчення воєнних дій [3].

Встановленою санкцією за ці адміністративні правопорушення є накладення штрафу, розмір якого визначається відповідно до складу правопорушення.

Варто зауважити про те, що Кодексом передбачено, що територіальні центри комплектування та соціальної підтримки розглядають справи про такі адміністративні правопорушення: про порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку, про порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, про зіпсуття військово-облікових документів чи втрату їх з необережності. Від імені територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право керівники територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки [1].

Таким чином, під час дії особливого правового режиму – правового режиму воєнного стану, дотримання правил військового обліку і мобілізації є важливим аспектом у підтримці оборони і безпеки держави. Встановлена адміністративна відповідальність має на меті запобігти порушенням та слідувати чіткому механізму та функціонуванню мобілізаційного процесу і військового обліку.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Закон України від 07.12.1984 року № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#text (дата звернення:17.04.2025 р.)

2. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1487. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%d0%bf#text (дата звернення:17.04.2025 р.)

3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#text (дата звернення:17.04.2025 р.)

Ляхов Г.І., студент 3 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету

Науковий керівник: **Алімов К. О**., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Запорізького національного університету

СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Над цим питанням працювали: Солодков А.А., Бігун В.С., Митрофанова Е.Н., Качур Р.П., Ковалев Н. Н., Вайнарович А.Б., Карпенко М.І., Бандурович А.В. та інші.

Суд присяжних є важливим інститутом українського судочинства. Він дає можливість людині, що не має юридичної освіти чи не є суддею за професією, встановлювати справедливість в українському суспільстві.

Почнемо дослідження інституту суду присяжних з історії його появи. Час створення суду присяжних не є точно визначеним. Існує версія про заснування

суду присяжних засідателів у Франції, де є докази появи подібного органу в 829 р. нашої ери [1, с. 12]. Згадку про суд, що складався з 12-ти присяжних ми зустрічаємо у «Вірменському судебнику» (1523 р.). Більшість із авторів вважають батьківщиною суду присяжних Англію періоду раннього середньовіччя, де у XVIII ст. він набрав своєї класичної форми [2, с. 128].

На території України реформування судової системи відбувалося за судовими Статутами 1864 р. Російської імперії. Суд присяжних, що ними передбачався, в Україні вводився поетапно. Найперше, у 1867 р., він втілений у практику Харківського, Сумського та Ізюмського судів, найпізніше, у 1880 р., на Правобережній Україні [6, с. 2]. Суд формувався на взірець французького суду присяжних. «Головуюча верхівка» складалася із 3-х членів: судді та 2-х його замісників. Колегія присяжних складалася із 14-ти присяжних засідателів. Далі, із розпадом Російської імперії, цей інститут занепав, його в радянські часи замінили «народні заседатілі». І лише через 5 років, після розпаду СРСР, в 1996 році в Конституції України декларується суд присяжних. Але цікаво, що в тій редакції також залишаються і народні засідателі. Але в Законі Укріни «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року поняття «присяжні» все ще відсутнє. А з’явиться воно лише у ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» 2016 року [3,4,5].

Для початку дослідження механізму суду присяжних в Україні, звернемось до Конституції України. Згідно ч.4 ст. 124 Конституції України, народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних[3].

Присяжні розглядають виключний перелік цивільних справ, розгляд справ проводиться у складі одного судді і двох присяжних, ч.4 ст.293 ЦПК[6]:

1) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;

2) усиновлення;

3) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;

4) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу.

Присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя, згідно ч.1 ст. 63 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»[4].

Особа може стати присяжним, тільки, якщо відповідає певним вимогам. Згідно ст. 65 вище згаданого Закону, присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом.

Не включаються до списків присяжних громадяни:

1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;

2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного;

3) які мають незняту чи непогашену судимість;

4) народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя;

5) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення;

6) громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років;

7) особи, які не володіють державною мовою[4].

Трохи статистики. До прикладу, згідно даних Центру політико правових реформ в 2019 році (більш свіжа статистика закрита), 11 459 цивільних справ окремого провадження розглянуто судом присяжних. А усього суди у 2019 році розглянули 770 909 справ[7]. Тобто можна вирахувати відсоток справ розглянутих присяжними від усіх цивільних справ у 2019 році, складає 1, 48%.

Підбиваючи підсумки, можна стверджувати, що інституція суду присяжних у цивільному процесі розвивається і відіграє помітну роль.

Література

1. Солодков А.А. Теоретичні основи та практика здійснення провадження в суду присяжних в Україні : дис. канд. юр. наук : 12.00.09 – крим / Солодков Андрій Андрійович. Харків, 2015. 219 с.

2. Бігун В.С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення: монографія. К., 2011. 303 с.

3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#text (дата звернення: 15.05.2025).

4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII : станом на 25 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#text (дата звернення: 15.05.2025).

5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI : станом на 27 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#text (дата звернення: 15.05.2025).

6. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#text (дата звернення: 15.05.2025).

7. Суди у 2019 році в цифрах. Центр політико-правових досліджень. URL: https://pravo.org.ua/sudy-u-2019-rotsi-v-tsyfrah/ (дата звернення: 15.05.2025).

Похила О.В., студентка 4 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету.
Науковий керівник: **Франковська С. А.**, викладач кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету.

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ ТА ІНШИХ ФОРМ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальна громада має право брати участь у місцевому самоврядуванні як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Основними формами безпосередньої участі є місцеві ініціативи, громадські слухання, загальні збори громадян, електронні петиції тощо [1].

Громадські слухання – одна з форм публічного обговорення, що стосуються питань місцевого значення, а також проектів рішень, які мають важливе значення для громади. Їх метою є врахування думки громадськості при ухваленні управлінських рішень.

Згідно з ч. 6 ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статутом територіальної громади визначаються:

1) порядок ініціювання, підготовки та проведення громадських слухань;

2) територія проведення громадських слухань;

3) порядок прийняття пропозицій громадських слухань;

4) порядок розгляду пропозицій громадських слухань посадовими особами та виконавчими органами ради;

5) порядок інформування жителів про результати розгляду та реалізацію пропозицій громадських слухань;

6) інші питання, пов’язані з проведенням громадських слухань [1].

Водночас практика показує, що в багатьох громадах відповідні положення не унормовані або формально виконуються. Основною проблематикою є: формальний характер слухань без реального впливу на

рішення; низький рівень обізнаності громадян; відсутність належного інформування; недостатнє нормативне регулювання процедури слухань.

Громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції. Це право регулюється ст. 23^1 Закону України «Про звернення громадян» [2]. Місцева ініціатива дозволяє громадянам виносити на розгляд ради питання, що належать до її компетенції. Електронні петиції – ефективний інструмент у цифрову епоху. Також, для забезпечення реалізації громадських ініціатив було впроваджено принцип децентралізації, а разом і з цим громадський бюджет – новий механізм, за яким громада безпосередньо вирішує, на які проєкти витратити частину місцевого бюджету. Він сприяє прозорості та підвищенню довіри до влади.

Реалізація права громадян на участь у місцевому самоврядуванні є основою для розвитку ефективної, прозорої та підзвітної демократичної влади. Громадські слухання та інші форми участі мають ініціювати не тільки де-юре, а і де-факто, оскільки це є реальним інструментом впливу та контролю громадою політики, яка здійснюється місцевою владою. Вони підвищують громадську свідомість та активність, а також покращують якість рішень, що приймаються органами місцевого самоврядування. Чим активніше громадяни будуть брати участь у вирішенні питань місцевого значення, тим ефективніше працюватимуть органи місцевого самоврядування. Для цього необхідно вдосконалити нормативну базу, підвищити правову культуру та забезпечити доступність інструментів участі.

Література

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997р. № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#text

2. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996р. № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр

Шилова Ю.О., студентка 3 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Алімов К.О., д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Запорізького національного університету

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ СУДІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВ З ГУМАНІТАРНИМ ЗНАЧЕННЯМ: КОНСТИТУЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Актуальність питання запровадження спеціалізованих судів або колегій для розгляду цивільних справ, що мають гуманітарне значення, в Україні зростає в умовах триваючої збройної агресії та її наслідків, які призводять до численних спорів, що потребують особливого підходу з урахуванням вразливості постраждалих та специфіки їхніх правовідносин.

Судова система України, відповідно до статті 125 Конституції України, будується за принципами територіальності та спеціалізації [1]. Закон України "Про судоустрій і статус суддів" деталізує існуючі спеціалізовані суди (господарські, адміністративні, вищий антикорупційний суд) та визначає загальні засади їх утворення [2]. Однак, у цивільній юрисдикції, незважаючи на зростання кількості справ, що мають очевидний гуманітарний аспект, спеціалізація залишається недостатньо розвиненою.

Розглядаючи питання спеціалізації, неможливо оминути положення статті 125 Конституції України, яка встановлює заборону на створення надзвичайних та особливих судів [1]. Важливо розмежовувати ці поняття та розуміти, що спеціалізовані суди, на відміну від надзвичайних та особливих, функціонують у межах загальної судової системи, маючи спеціальну юрисдикцію щодо певних категорій справ, що дозволяє суддям набувати глибокої експертизи.

Цивільний процесуальний кодекс України встановлює загальні правила судочинства, які не завжди повною мірою враховують особливості розгляду справ, пов'язаних з наслідками збройних конфліктів, внутрішнім переміщенням осіб або необхідністю надання соціальних послуг [3]. Умови воєнного стану, введеного в Україні відповідним законом [4], створюють додаткові виклики для доступу до правосуддя та ефективного розгляду таких категорій справ.

Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" визначає широкий спектр прав цієї категорії громадян, які часто потребують судового захисту в цивільному порядку. Справи, пов'язані зі встановленням фактів внутрішнього переміщення, майновими спорами, соціальними виплатами, потребують від суддів не лише юридичних знань, але й розуміння специфіки становища ВПО [5].

Закон України "Про безоплатну правову допомогу" є важливим інструментом забезпечення доступу до правосуддя для вразливих категорій населення [6]. Однак, ефективність цієї допомоги може бути значно підвищена, якщо розгляд їхніх справ здійснюватиметься спеціалізованими суддями, які мають відповідну кваліфікацію та чутливість до їхніх потреб.

У контексті гуманітарних криз, важливе значення набуває забезпечення соціальних послуг. Постанова Кабінету Міністрів України № 560 від 7 травня 2022 року регулює надання таких послуг в умовах воєнного стану [7], а Закон України "Про соціальні послуги" визначає загальні засади їх надання [8]. Спори, що виникають у цій сфері, також можуть потребувати спеціалізованого судового розгляду.

Досвід створення Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду [9] свідчить про те, що Україна має потенціал для розвитку спеціалізації в судовій системі. За аналогією, запровадження спеціалізованих колегій або судів у цивільній юрисдикції для розгляду справ, що мають гуманітарне значення, може сприяти більш якісному та ефективному захисту прав відповідних категорій осіб.

Запровадження спеціалізованих судів або колегій для розгляду окремих категорій цивільних справ, що мають гуманітарне значення, є нагальною потребою в умовах сучасних викликів, з якими стикається Україна. Це дозволить забезпечити більш ефективний захист прав вразливих категорій населення, підвищити якість правосуддя та сприяти відновленню соціальної справедливості, не порушуючи конституційну заборону на створення надзвичайних та особливих судів.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на розробку конкретних моделей таких спеціалізованих судових інстанцій, визначення їхньої юрисдикції, процедур розгляду справ та вимог до суддів, а також на вивчення міжнародного досвіду у цій сфері. Реалізація цієї ідеї сприятиме зміцненню правової держави та забезпеченню належного рівня захисту прав людини в Україні.

Література

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#text (дата звернення: 07.05.2025).

2. Про судоустрій і статус суддів. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#text (дата звернення: 07.05.2025).

3. Цивільний процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#text (дата звернення: 07.05.2025).

4. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні". *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#text (дата звернення: 07.05.2025).

5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1706-18#text (дата звернення: 07.05.2025).

6. Закон України "Про безоплатну правову допомогу": основні положення та підходи до впровадження. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0008323-12#text (дата звернення: 07.05.2025).

7. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-п#text (дата звернення: 07.05.2025).

8. Про соціальні послуги. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#tex*T* (дата звернення: 07.05.2025).

9. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких інших законодавчих актів України щодо правових засад утворення та функціонування Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4264-20#text (дата звернення: 07.05.2025).

Шилова Ю.О., студентка 3 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Єна І.В.**, к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Актуальність теми судового розгляду кримінальних справ щодо кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, зумовлена особливою вразливістю цієї категорії осіб та необхідністю забезпечення їхніх прав і законних інтересів у кримінальному процесі. Неповнолітні потребують спеціального підходу з урахуванням їхнього віку, рівня розвитку та психологічних особливостей, що часто створює певні труднощі у практичній реалізації принципів кримінального судочинства.

Однією з ключових проблем є забезпечення належної реалізації положень міжнародних стандартів у національному кримінальному процесі. У ч. 4 ст.14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права наголошується на необхідності такого судового процесу щодо неповнолітніх, який би враховував їхній вік та сприяння їхньому перевихованню [1]. Аналогічні положення містяться у ст. 40 Конвенції про права дитини, яка зобов'язує держави-учасниці забезпечувати таке поводження з дитиною, яка порушила закон, що сприяє її почуттю гідності, зміцнює повагу до прав людини та враховує її вік і бажаність реінтеграції в суспільство [2].

У ст. 484, 499 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) передбачається низка особливостей кримінального провадження щодо неповнолітніх. Зокрема, досудове розслідування здійснюється спеціально уповноваженими слідчими [3]. Особливу увагу приділено предмету доказування, який згідно до ст. 485 КПК України включає не лише обставини

вчинення злочину, але й повні відомості про особу неповнолітнього, умови його життя та виховання, ставлення до вчиненого та наявність дорослих підбурювачів [3].

Також ст. 52, 499, 488 КПК України зазначено, що обов'язковою є участь захисника, батьків або інших законних представників неповнолітнього протягом усього кримінального провадження [3]. При допиті неповнолітнього згідно зі ст. 226, 491 КПК України залучається педагог чи психолог, а за необхідності – лікар [3], а судовому розгляді беруть участь представники служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу органів Національної поліції (ст. 496 КПК України) [3]. Ці вимоги спрямовані на забезпечення всебічного захисту прав та інтересів неповнолітнього обвинуваченого.

Певні труднощі можуть виникати при застосуванні судом запобіжних заходів до неповнолітніх. Крім загальних запобіжних заходів, ст. 493 передбачено спеціальний захід – передання під нагляд батьків, опікунів чи адміністрації дитячої установи [3]. Також, щодо неповнолітніх, які досягли 11-річного віку та вчинили суспільно небезпечне діяння згідно до ст. 499, за яке передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, може застосовуватися поміщення до приймальника-розподільника для дітей [3]. Застосування таких крайніх заходів потребує ретельного обґрунтування та врахування найкращих інтересів дитини.

Досудове розслідування може завершуватися направленням до суду клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру за ст. 497, 499 КПК [3]. Суд, розглядаючи такі провадження, повинен враховувати положення статей 498-502 КПК України щодо застосування цих заходів до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності [3]. Крім того, існує спеціальна підстава для закриття кримінального провадження у зв’язку із застосуванням примусових заходів виховного характеру, передбачених ч. 2 ст. 105 КПК України [4].

Ст. 31 КПК України передбачено, що розгляд кримінальних проваджень щодо неповнолітніх здійснюється спеціально уповноваженим суддею. У

випадку колегіального розгляду головуючим може бути лише такий уповноважений суддя [3]. Під час судового розгляду обов’язковою є участь представників служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу органів Національної поліції [3]. Це забезпечує міждисциплінарний підхід до розгляду справи та врахування різних аспектів, пов’язаних з життям та розвитком неповнолітнього.

Проблемним аспектом залишається забезпечення ефективної комунікації між усіма учасниками процесу, особливо з неповнолітнім, який може мати труднощі з розумінням юридичної термінології та суті процесуальних дій. Важливим є забезпечення права неповнолітнього на отримання своєчасної та зрозумілої інформації про обвинувачення, а також на правову допомогу [2]. Не менш важливим є неухильне дотримання вимог законодавства щодо особливостей проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх, зокрема обов'язкова участь законного представника, що врегульовано ст. 227 КПК України [3].

У контексті судового розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх особливого значення набуває індивідуалізація відповідальності та обрання заходів виховного впливу, спрямованих на ресоціалізацію та запобігання повторним правопорушенням. Як зазначає Вищий спеціалізований суд України у своєму листі, суди зобов'язані забезпечувати точне й неухильне застосування діючого законодавства, керуючись Конституцією України, Кримінальним та Кримінальним процесуальним кодексами, міжнародними договорами, зокрема Конвенцією ООН про права дитини та Пекінськими правилами. Суд повинен ретельно досліджувати всі обставини справи, враховувати соціально-психологічні особливості неповнолітнього та обирати найбільш ефективні заходи, що відповідають його найкращим інтересам [5].

Отже, судовий розгляд кримінальних проваджень щодо злочинів, вчинених неповнолітніми, є складним та багатоаспектним процесом, що вимагає від усіх учасників не лише знання законодавства, але й глибокого розуміння психології

підліткового віку та принципів ювенальної юстиції. Вищий спеціалізований суд України наголошує на необхідності забезпечення неповнолітнім особам права користуватися додатковими гарантіями, встановленими вітчизняним законом та міжнародними договорами. Подальше вдосконалення законодавства та практики його застосування є важливим для забезпечення справедливого судочинства та ефективної ресоціалізації неповнолітніх правопорушників.

Література

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 15.05.2025).

2. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#n440 (дата звернення: 15.05.2025).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2265 (дата звернення: 15.05.2025).

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 15.05.2025).

5. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18.07.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1134740-13#Text (дата звернення: 15.05.2025).

Шилова Ю.О., студентка 2 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Плутицька К.М.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (далі - СНПК), є однією з найтяжчих проблем сучасного міжнародного гуманітарного та кримінального права. Актуальність дослідження цієї проблематики зростає в умовах численних збройних конфліктів, зокрема повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, де факти СНПК набули системного характеру, завдаючи непоправної шкоди постраждалим та суспільству в цілому [1].

Міжнародне право визначає СНПК як широкий спектр насильницьких дій сексуального характеру, що вчиняються в контексті збройного конфлікту та мають зв'язок із ним [2]. До таких дій належать зґвалтування, сексуальне рабство, примушування до проституції, примусова вагітність, стерилізація та інші подібні злочини. Римський статут Міжнародного кримінального суду кваліфікує деякі з цих діянь як воєнні злочини та злочини проти людяності, а за певних обставин – як геноцид [3].

Імплементація міжнародних положень у національне законодавство є важливим кроком для ефективної боротьби з СНПК. Кримінальний кодекс України містить статтю 438, що передбачає відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, до яких належить і сексуальне насильство [4]. Однак, з огляду на міжнародні стандарти та практику, триває процес адаптації національного законодавства, зокрема через розгляд законопроєкту № 7290, спрямованого на більш повне відображення міжнародно-правових норм [5].

Практика міжнародних кримінальних трибуналів, таких як Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії та Міжнародний трибунал щодо Руанди, є

важливим джерелом для розуміння кваліфікації та особливостей розгляду справ щодо СНПК. Ці трибунали встановили прецеденти щодо визначення зґвалтування як злочину проти людяності та акту геноциду, а також розробили підходи до доведення вини та захисту прав потерпілих [5].

Досвід міжнародних судових інституцій підкреслює необхідність комплексного підходу до розслідування СНПК, що включає не лише збір доказів, але й забезпечення психологічної підтримки та захисту потерпілих. Методичні рекомендації, розроблені українськими фахівцями, спрямовані на надання практичної допомоги у поводженні з постраждалими під час проведення стабілізаційних заходів та слідчих дій [1].

Римський статут Міжнародного кримінального суду, хоча й не ратифікований Україною, є важливим інструментом міжнародного правосуддя у сфері боротьби з найтяжчими міжнародними злочинами, включаючи СНПК. Визнання Україною юрисдикції МКС щодо злочинів, скоєних на її території, відкриває можливість для міжнародного розслідування та покарання винних, особливо в умовах, коли національна система правосуддя може бути обмежена у своїх можливостях [3].

Перспективи подолання безкарності за СНПК в Україні залежать від ефективної взаємодії національних правоохоронних органів, судової системи та міжнародних інституцій. Розслідування та судове переслідування таких злочинів потребує особливої уваги до прав потерпілих, забезпечення їхньої безпеки та конфіденційності, а також застосування міжнародних стандартів доказування та судового розгляду [5].

Завершуючи огляд, слід зазначити, що сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, є складним та багатогранним явищем, боротьба з яким вимагає об'єднаних зусиль міжнародної спільноти та національних держав. У контексті російської агресії проти України, питання СНПК набуває особливої гостроти, підкреслюючи необхідність подальшого розвитку національного законодавства та ефективного використання міжнародно-правових механізмів для

забезпечення справедливості для постраждалих та запобігання подібним злочинам у майбутньому.

Ефективне розслідування та покарання за СНПК є не лише питанням відновлення справедливості для окремих постраждалих, але й важливим елементом забезпечення миру та безпеки на національному та міжнародному рівнях. Подальша імплементація міжнародних стандартів та обмін досвідом з міжнародними судовими інституціями сприятимуть зміцненню національної системи правосуддя у боротьбі з цим жахливим злочином.

Література

1. Cases of De Wilde, Ooms and Versyp ("Vagrancy") v. Belgium (Merits) (Application no. 2832/66; 2835/66; 2899/66). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7b"itemid":["001-57606"]%7d (дата звернення: 07.05.2025).

2. Пам’ятка щодо особливостей обробки та захисту персональних даних осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов’язаного з конфліктом. URL: https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/_pd_web.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#text (дата звернення: 07.05.2025).

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № *2341-III*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n975 (дата звернення: 07.05.2025).

5. Музіго-Моррісон Р., Лемб С., Левко В., Пантні Е. Сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом: правове регулювання та практика. 2023. 66 с. URL: https://jurfemosvita.com/wp-content/uploads/2023/06/%d0%a1%d0%9d%d0%9f%d0%9a.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

Шкрьобка К.Є., аспірантка кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету

УМОВИ ДОПУСКУ ОСОБИ ДО ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Публічна служба є основою держави, яка забезпечує реалізацію її функцій, стабільність управлінських процесів та ефективне надання адміністративних послуг громадянам. Її належне функціонування сприяє гарантуванню прав і свобод, підвищенню конкурентоспроможності країни, економічному зростанню та є важливою складовою процесу європейської інтеграції. В умовах модернізації вітчизняного законодавства та розбудови України як правової держави з демократичними принципами, особливої ваги набуває формування професійного та компетентного кадрового складу, що передбачає чітко визначені нормативні засади і прозорі умови відбору та допуску осіб до публічної служби, з урахуванням викликів сьогодення та правових змін у суспільстві.

Умови допуску особи до публічної служби в Україні є важливим інститутом адміністративного права, який регулює порядок та вимоги до кандидатів на державні та інші публічні посади, адже саме ці положення є важливим чинником стабільності державного управління та забезпечення прав і свобод громадян.

Сучасне законодавство України закріплює рівний доступ громадян до публічної служби у статті 38 Конституції України [1], а також встановлює умови вступу на державну службу, що передбачається Законом України «Про державну службу» [2] та деталізується у системі нормативно-правових актів Кабінету міністрів України та Національного агентства України з питань державної служби.

Проходження державної служби ґрунтується на ключових, вихідних засадах державної служби, зокрема законності, верховенстві права, професіоналізмі, патріотизмі, доброчесності, ефективності, забезпеченні

рівного доступу до державної служби, політичній неупередженості, прозорості та стабільності [2]. Саме на дотримання цих та інших принципів спрямована процедура проходження державної служби.

На теперішній момент сучасне законодавство України визначає основні вимоги до кандидатів, які претендують на зайняття посади в публічній службі. Закон визначає такі умови вступу як громадянство України, досягнення встановленого віку, наявність відповідної освіти, володіння державною мовою, наявність професійної компетентності [2].

На сучасному етапі можна визначити деякі аспекти, які є проблемними від час допуску особи до публічної служби. Такими слід визначити: відсутність єдиного та систематизованого підходу до оцінки компетентності кандидатів; недостатня цифровізація всіх процедур конкурсу для вступу на публічну службу, що призводить до затягування процесу визначення результатів конкурсу; необхідність реформування положень за для досягнення відповідності європейським стандартам.

Отже, публічна служба відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності державного управління та реалізації прав громадян. В умовах постійних суспільних трансформацій і розвитку України як правової держави, особливої ваги набуває наявність чітко окреслених нормативно-правових основ, які визначають умови доступу до цієї сфери. Запровадження сучасних механізмів добору, підвищення прозорості конкурсних процедур та адаптація міжнародного досвіду сприятимуть формуванню ефективної та професійної публічної служби в Україні.

Література

1. Конституція України : : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#text (дата звернення: 17.05.2025)

2. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. No 889–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#text (дата звернення: 17.05.2025)

Якимова Є.І., студентка 3 курсу юридичного факультету Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Алімов К.О.,** к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Запорізького національного університету

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Над цим питанням працювали: Гетманцев М., Кожевнікова А.В., Савченко Л.,Шевцова Я., та інші.

Цивільне судочинство в Україні є однією з важливих складових судової системи, що спрямований на захист прав інтересів громадян, підприємств, юридичних осіб та інтересів держави. Згідно основоположних завдань цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1]. Сьогодні світ розвивається під впливом цифрової революції, що призвело до створення сучасних комунікаційних та інформаційних технологій та впровадження їх в усі сфери суспільного життя. В умовах воєнного стану не можливе обмеження конституційного права на судовий захист, тож попри загрозу життю людей на допомогу у доступу до правосуддя стали сучасні технології та запровадження нових онлайн сервісів.

Цифровізація судочинства розпочалася з впровадження в 2018 році Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (надалі -ЄСІКС) – організаційно-технічна система, що забезпечує функціонування електронного судочинства після прийняття нових процесуальних кодексів [6]. ЄСІКС

складається з трьох підсистем : електронний кабінет, електронний суд, відеоконференцзв'язок. Опираючись на думку Савченко Л. використання нових технологій необов'язково мають призвести до більшої доступності правосуддя, оскільки для такого результату в майбутньому потрібно врахувати чимало чинників, серед основних : наявність стійкої та ефективної системи ідентифікації користувачів, забезпечення високого рівня захищеності та конфіденційності електронних документів, також важливо збереження балансу між паперовим та електронним документообігом (оскільки не усі громадяни в країні мають доступ до сучасних технологій) [4].

Ч..6 ст. 14 Цивільного процесуального кодексу покладає обов'язок реєстрації електронного кабінету в ЄСІКС на адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, органів державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України, інші учасники цивільного судочинство можуть реєструватися за власним бажанням [5]. Для більшого доступу до правосуддя Міністерство цифрової трансформації в Україні в концепції «Держава у смартфоні» спільно з Державною судовою адміністрацією України впровадили нову функцію в застосунку «Дія», який є в майже кожного громадянина. Новий функціонал дозволяє отримувати сповіщення про судові засідання, ознайомлюватися з судовими рішеннями та сплачувати судові штрафи – це полегшує передачу інформації між судом та учасниками спору та мінімізацію корупції. Цифровізація передбачає не тільки створення та використання нових технологічних сервісів та програм, але штучного інтелекту. Кодекс суддівської етики дозволяє використання суддею технології штучного інтелекту (ШІ), якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді. В той же час в кодексі наявні і обмеження стосовно використання ШІ забороняється для оцінки доказів і процесу ухвалення рішень [2]. Постійне розширення і зміна

нормативно-правової бази, судової практики, порушення строків розгляду цивільних справ, збільшення навантаження на суддів робить застосування штучного інтелекту у цивільному процесі життєво необхідним. Важливо зазначити, що використання штучного інтелекту задля цих цілей буде можливо лише тоді, коли його розвиток зможе забезпечити врахування усіх принципів судочинства прозорість, неупередженість та справедливість розгляду справи, гарантуватиме програмно-технічну надійність і безпеку для усіх учасників судового процесу [3].

Узагальнюючи усе вищенаведене, треба виділити декілька головних аспектів: Цивільне судочинство в Україні забезпечує захист прав громадян, юридичних осіб і держави. У сучасних умовах, особливо під час війни, важливо зберігати доступ до правосуддя, і цьому сприяє цифровізація. З 2018 року в країні функціонує Єдина судова інформаційно-комунікаційна система (ЄСІКС), яка включає електронний кабінет, електронний суд та можливість проведення відеоконференцій. Цифрові інструменти, такі як функції в застосунку «Дія», роблять судочинство більш доступним. Однак необхідно враховувати потребу в безпечній ідентифікації користувачів, захисті документів та забезпеченні рівного доступу для всіх громадян. Штучний інтелект може підвищити ефективність судового процесу, але його використання має обмеження - він не може впливати на оцінку доказів чи прийняття рішень. Найголовніше - зберегти прозорість, справедливість і безпеку для всіх учасників процесу.

Література

1. Гетманцев, М., & України, Н. Реалізація завдань цивільного судочинства через призму цифровізації правосуддя. Collection of Scientific Papers «Private Law and Business, 2024. (24 Part 1), 142-147. (с 143)

2. Кодекс суддівської етики. *Офіційний вебпортал парламенту України*.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n000141513?find=1&text=%d1%88%d1%82%d1%83%d1%87%d0%bd#w1_1 (дата звернення: 17.05.2025).

3. Кожевнікова, А. В. Застосування штучного інтелекту у цивілістичному процесі. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету,2022. (55), 40-43. (42)

4. Савченко Л. Цифровізація процесів як проблема цивільного судочинства. 2024.

5. Цивільний процесуальний кодекс України *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n6136 (дата звернення: 17.05.2025)

6. Шевцова, Я. (2024). Цифровізація правосуддя: відкритість, доступність, економічна доцільність. Право та економіка України, 271 с.

Наукове видання
(українською мовою)

«ГУМАНІТАРНІ СТАНДАРТИ ПРАВОВИХ СИСТЕМ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ВИКЛИКИ, РІШЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ»

Тези доповідей
Міжнародного науково-практичного конгресу
м. Запоріжжя, 25 квітня 2025 року

Відповідальний за випуск: Коломоєць Т.О.
Відповідальний редактор: Верлос Н.В.
Технічний редактор: Франковська С.А.
Комп'ютерна верстка: Франковська С.А.